

DEMOGRAFSKE PROMJENE U VUKOVARSKO-SRIJEMSKOJ ŽUPANIJI (2001.–2014.) U ZRCALU NACIONALNE SIGURNOSTI

Dražen ŽIVIĆ
Ivo TURK
Nikola ŠIMUNIĆ

Uvod

Na konferenciji za medije održanoj 31. ožujka 2015. u Đakovu dr. sc. Đuro Hranić, nadbiskup đakovačko-osječki i metropolit, dijeleći iskustvo kanonskih vizitacija dekanata i župa koji se nalaze na području Vukovarsko-srijemske županije, među ostalim rekao je sljedeće: “Strašno je gledati kako nam ta sela i llok ostaju prazni. To je i politički osjetljivo, pa to je rub države! Svi zajedno moramo preuzeti odgovornost – od maloga, jednostavnoga čovjeka, pa do lokalnih političara i vlasti na državnoj razini, koja mora pokazati osjetljivost za taj kraj koji je toliko pretrpio u ratu i najkasnije se počeo obnovljati.”¹ Zbog svojeg pograničnog položaja prema Republici Srbiji i Bosni i Hercegovini Vukovarsko-srijemska županija sa motrišta nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske ima prvorazredno značenje. Tim više jer je riječ o Županiji koja je u demografskom smislu pretrpjela vrlo velike ljudske gubitke u Domovinskom ratu, dok poslijeratna obnova, kako će se u nastavku rada pokazati, nije donijela znatnije pozitivne pomake glede kretanja i razvoja stanovništva.²

¹ Prema: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije. Časopis za pastoralnu orijentaciju*, godište CXLIII, br. 5, str. 99.

² Analizirajući razvoj Vukovarsko-srijemske županije u kontekstu socioekonomske tipologije endogenog razvitka u Hrvatskoj, Saša Poljanec Borić utvrdila je, među ostalim, da Županiju u poslijeratnom razdoblju, napose nakon formalnog završetka procesa mirne reintegracije (15. siječnja 1998.), karakterizira “deficit endogenih razvojnih čimbenika koji država mora, sukladno postignutoj ekonomskoj ravnoteži i proklamiranoj ekonomskoj politici uravnoteženog razvoja teritorija nadoknaditi...” (Poljanec Borić, 2008: 17). U potonjem kontekstu autorica upozorava “da poratni razvoj na prostoru Vukovarsko-srijemske županije pokazuje očite znakove neuravnoteženosti, jer strukturu zaposlenosti ne razvija u skladu s resursnim potencijalima ove županije” (Poljanec Borić, 2008: 17). U istom tematskom broju časopisa *Društvena istraživanja* (“Vukovar – pitanja o budućnosti”) Antun Šundalić i Ivana Barković propitkuju važnost socijalnog kapitala u kontekstu dramatičnih društvenih i ekonomskih promjena od početka 1990-ih godina, čiji su jedan od temeljnih čimbenika rat i ratne posljedice u domeni ljudskih stradanja i materijalnih razaranja, kao i razvojnih perspektiva Vukovarsko-srijemske županije, te upozoravaju da je “oskudnost socijalnoga kapitala praćena [je] prosječno niskim standardom (individualnim i društvenim), visokom nezaposlenošću,

Svrha je ovoga rada iznijeti i pojasniti osnovne statističke indikatore suvremenih demografskih promjena u Vukovarsko-srijemskoj županiji s ciljem proširenja spoznaja o trenutačnom demografskom stanju na ovom prostoru odnosno jasnijeg uvida u probleme i izazove koje ono donosi u kontekstu njezinog poželjnog i uravnoteženog društvenog i gospodarskog razvoja, što je jedna od “ključnih strateških odrednica nacionalne sigurnosti, obrane i razvoja Republike Hrvatske” (Živić, 2009a: 210). Jer, “uravnotežen ukupan i regionalni demografski razvoj ključna je pretpostavka stabilnog društvenog i ekonomskog razvoja, a time i svojevrсни ‘jamac’ nacionalne sigurnosti shvaćene u najširem smislu te riječi” (Živić, 2009a: 209). To više jer 29 od 31 upravno-teritorijalne sastavnice Vukovarsko-srijemske županije, na osnovi razvrstavanja jedinica lokalne samouprave prema razvijenosti, ulazi u skupinu potpomognutih područja.³

Rad donosi sažetu analizu kretanja broja stanovnika, prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva te promjena u sastavu stanovništva prema spolu i dobi kao i ekonomskoj aktivnosti. Na kraju rada nalazi se i projekcija broja stanovnika Vukovarsko-srijemske županije. Ovim se ni izdaleka ne iscrpljuju svi aspekti, trendovi, odnosi i strukture u kretanju i razvoju stanovništva Vukovarsko-srijemske županije, ali daje se osnovni okvir za razumijevanje kako trenutačnih tako i budućih promjena u populacijskoj dinamici i strukturama.

Provedena demografska analiza oslanja se na rezultate popisa stanovništva te vitalne (demografske) statistike i statistike migracija. Dio izračunatih pokazatelja i objavljenih rezultata popisa prikazan je na razini Vukovarsko-srijemske županije u cijelosti, a dio i na razini gradova i općina. Demografska analiza na razini naselja, zbog većeg broja ulaznih varijabli a ograničenog opsega rada, nije provedena. Osim toga, na razini naselja objavljen je relativno mali dio rezultata popisa 2001. i 2011. godine. Interna obrada Državnog zavoda za statistiku tražila bi vrijeme i dodatna sredstva.

nepovoljnom obrazovnom strukturom stanovništva i gospodarstvom koje je nedovoljno snažno da bi bilo sigurno jamstvo razvojnoj perspektivi ovoga kraja” (Šundalić i Barković, 2008: 91).

³ Indeks razvijenosti manji od 50% državnog prosjeka imaju općine: Babina Greda, Drenovci, Gunja, Markušica i Šitar; indeks razvijenosti između 50% i 75% državnog prosjeka imaju općine: Andrijaševci, Bogdanovci, Borovo, Bošnjaci, Cerna, Gradište, Ivankovo, Jarmina, Lovas, Negoslavci, Nijemci, Nuštar, Privlaka, Stari Jankovci, Stari Mikanovci, Tompojevci, Tordinci, Tovarnik, Trpinja, Vođinci i Vrbanja te gradovi Ilok, Otok i Vukovar; indeks razvijenosti između 75% i 100% državnog prosjeka imaju samo gradovi Vinkovci i Županja, koji jedini nisu u skupini potpomognutih područja. Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti, *Narodne novine*, 158/13.

Metodološka pojašnjenja

Osnovna poteškoća u znanstvenim analizama suvremenih demografskih promjena u Hrvatskoj proizlazi iz činjenice da su tri posljednja popisa stanovništva (1991., 2001., 2011.) provedena prema promijenjenoj metodologiji popisa, tj. izmijenjeni su kriteriji za određivanje koje sve kategorije popisanih osoba ulaze u kontingent ukupnog stanovništva. Popis stanovništva 1991. (kao i svi raniji popisi od Drugoga svjetskog rata naovamo) proveden je, pojednostavljeno rečeno, prema metodologiji i kriterijima stalnog ili “de iure” stanovništva.⁴ U rezultatima toga popisa (kao i popisa 1971. i 1981.) ukupno stanovništvo Hrvatske imalo je dva kontingenta: stanovništvo “u zemlji” ili prisutno stanovništvo i stanovništvo u inozemstvu (radnici na tzv. privremenom radu s članovima obitelji koji s njima borave).

Popisi stanovništva 2001. i 2011. obavljeni su, pojednostavljeno rečeno, prema metodologiji i kriterijima prisutnog ili “de facto” stanovništva. Pritom je u popisu stanovništva 2001. kao osnovni vremenski okvir definiranja prisutnosti određeno razdoblje od jedne godine ili 12 mjeseci. To znači da su u ukupno stanovništvo naselja popisa u popisu iz 2001. ušle: *osobe koje u tom naselju imaju prebivalište i popisivač ih je zatekao u razdoblju popisivanja; osobe koje u tom naselju nemaju prebivalište ali u njemu žive najmanje godinu dana uoči kritičnog vremenskog trenutka popisa (31. ožujka / 1. travnja); osobe koje u tom naselju imaju prebivalište, ali su iz njega odsutne manje od godine dana. Istodobno, osobe koje u naselju popisa imaju prebivalište, ali su iz njega odsutne dulje od godinu dana, u pravilu, nisu ušle u ukupno stanovništvo Hrvatske.* Iznimku su predstavljale samo one popisane osobe koje su izvan Hrvatske živjele dulje od godinu dana, ali su održavale češću vezu s obitelji i kućanstvom u Hrvatskoj bez obzira na to koliko su puta godišnje dolazile u naselje gdje su imale prijavljeno prebivalište.

U popisu stanovništva 2011. primijenjen je, također, koncept “uobičajenog mjesta stanovanja” (kao i 2001.), ali je za određivanje prisutnosti uveden i (dodatan) kriterij *namjere prisutnosti*, pa je ukupno stanovništvo naselja popisa obuhvatilo: *osobe koje uoči kritičnog trenutka popisa žive neprekidno u svome uobičajenom mjestu stanovanja barem 12 mjeseci; osobe koje su tijekom 12 mjeseci uoči kritičnog trenutka popisa došle u svoje uobičajeno mjesto stanovanja s namjerom da u njemu ostanu barem godinu dana.* U ukupan broj stanovnika nisu

⁴ Mirko Korenčić navodi “da se u demografskoj statistici stalnim stanovništvom (često nazivano: de iure stanovništvo) smatra stanovništvo koje u vrijeme snimanja stalno stanuje u određenom mjestu, bez obzira nalazilo li se u to vrijeme u tom mjestu ili je bilo privremeno odsutno. Nasuprot tomu, prisutnim stanovništvom (de facto stanovništvo) smatra se ono koje je u vrijeme snimanja zatečeno u pojedinom mjestu, bez obzira stanuje li u tom mjestu stalno ili se u njemu u vrijeme popisa zbog kojih razloga zateklo na privremenom boravku” (Korenčić, 1979: 9).

uključene osobe koje u Hrvatskoj imaju prebivalište, a u kritičnom su trenutku popisa bile odsutne dulje od jedne godine ili namjeravaju biti odsutne dulje od jedne godine, a u Republiku Hrvatsku ne dolaze tjedno. Iznimka su, dakako, kao i kod ranijih popisa diplomatsko i vojno osoblje s članovima njihovih obitelji koji obavljaju neku službu u inozemstvu. Oni se bez obzira na trajanje odsutnosti popisuju kao ukupno stanovništvo Hrvatske. Važno je još spomenuti da se *studenti koji imaju prebivalište u Hrvatskoj i studiraju u inozemstvu, a ne prelaze svakodnevno granicu, ne smatraju stanovnicima Hrvatske*, tj. ne ulaze u ukupan broj njezinih stanovnika.⁵

Promjena broja stanovnika

Prije nego što detaljnije analiziramo promjenu ukupnoga “službenog” broja stanovnika kao i stanovništva “u zemlji” Vukovarsko-srijemske županije između 2001. i 2011. ukratko ćemo se osvrnuti na brojčano kretanje stanovništva od prvog modernog popisa 1857. godine do danas. Iz podataka i izračunatih pokazatelja prezentiranih u tablici 1 razvidno je da je ukupno stanovništvo Županije u promatranom razdoblju (1857.–2011.) više nego udvostručeno (porast od 106,9%), ali da je unutar toga dugog razdoblja potrebno izdvojiti najmanje četiri vremenski nejednaka te intenzitetom i trendom demografske dinamike različita (kolebljiva) podrazdoblja: **prvo od 1857. do 1910.** u kojemu je demografski porast iznosio 49,5%; **drugo od 1910. do 1921.** s demografskim padom od -1,8%; **treće od 1921. do 1991.** u kojemu je ukupan broj stanovnika porastao za 81,5%; te **četvrto između 1991. i 2011.** tijekom kojega je stopa međupopisne promjene broja stanovnika bila negativna i iznosila je -22,4%. Vrhunac naseljenosti, tj. maksimalan ukupan “službeni” broj stanovnika Vukovarsko-srijemska županija dosegla je 1991. (231.241), što u odnosu na prvi moderni popis stanovništva 1857. predstavlja demografski porast od 166,5%. Uzmemo li kao varijablu usporedbe broj stanovnika “u zemlji” (214.658), od 1857. do 1991. demografski je porast iznosio 147,4%.

Ne ulazeći detaljnije u razmatranje demografskih i nedemografskih činitelja populacijske dinamike, ipak je potrebno naznačiti da se oni uglavnom vežu uz demografske gubitke tijekom Prvoga i Drugoga svjetskog rata kao i Domovinskog rata, kako u domeni ratnoga mortaliteta tako i prisilnih migracija, zatim uz useljenički migracijski tip formiranja naseljenosti, osobito snažan u drugoj polovini 19. i u pedesetim godinama 20. stoljeća, uz agrarno-reformske kolonizacijske struje u međuratnom razdoblju te nakon Drugoga svjetskog rata, ali i uza sve brojnije iseljavanje koje je naročito došlo

⁵ Za detaljniji uvid u koncepcije popisa stanovništva 2001. i 2011. vidjeti u: Akrap (2014.), Klempić-Bogadi i Lajić (2014.) i Mrđen (2014.).

do izražaja od 1960-ih godina jačanjem procesa deagrarizacije i deruralizacije. Važan je čimbenik demografskih promjena i sve nepovoljnije prirodno kretanje stanovništva potaknuto dugogodišnjim gotovo kontinuiranim denatalitetnim konceptom u reprodukciji ("bijela kuga"), čemu je, uz ostale razloge, pridonijelo ubrzano starenje stanovništva (Wertheimer-Baletić, 1993.; Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008.; Živić, 2006., 2012.). "Promjena broja stanovnika Vukovarsko-srijemske županije nakon popisa iz 1991. godine zbivala se u uvjetima velikosrpske ratne agresije i okupacije dijela Hrvatske. (...) Svojim posljedicama izazvao je goleme gubitke i duboke poremećaje u svim komponentama razvoja stanovništva, globalnim i strukturnim, s dugoročnim, ne samo demografskim implikacijama" (Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008: 59).

Tablica 1.

Promjena ukupnoga "službenog" broja stanovnika* Vukovarsko-srijemske županije između 1857. i 2011. godine

Godina popisa	Broj stanovnika	Apsolutna promjena	Verižni indeks	Bazni indeks	Prosječna godišnja relativna promjena (%)
1857.	86768	-	-	100	-
1869.	101029	14261	116,4	116,4	1,27
1880.	104801	3772	103,7	120,8	0,33
1890.	117918	13117	112,5	135,9	1,18
1900.	125569	7651	106,5	144,7	0,63
1910.	129754	4185	103,3	149,5	0,33
1921.	127417	-2337	98,2	146,8	-0,17
1931.	139340	11923	109,4	160,6	0,89
1948.	152472	13132	109,4	175,7	0,53
1953.	166956	14484	109,5	192,4	1,81
1961.	193224	26268	115,7	222,7	1,82
1971.	217115	23891	112,4	250,2	1,16
1981.	224103	6988	103,2	258,3	0,32
1991.	231241	7138	103,2	266,5	0,31
2001.	204768	-26473	88,6	236,0	-1,21
2011.	179521	-25247	87,7	206,9	-1,31

* Ukupan "službeni" broj stanovnika iskazan prema metodologiji pojedinog popisa.

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.–2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr); Popis stanovništva 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima, Dokumentacija 881, RZSRH, Zagreb, 1992.; Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr); Popis stanovništva 2011., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

Premda zbog već istaknutih problema metodološke (ne)usporedivosti posljednjih dvaju popisa stanovništva ne možemo precizno izračunati osnovne indikatore demografske dinamike, i na razini orijentacijske reprezentativnosti možemo uočiti što se s kretanjem stanovništva Županije dogodilo između 2001. i 2011. godine (tablica 2).

Prvo, Županija je na razini ukupnog “službenog” stanovništva u posljednjem međupopisnom razdoblju izgubila nešto više od 25 tisuća stanovnika; indeks međupopisne promjene iznosio je 87,7 što znači da je stopa ukupne depopulacije iznosila vrlo visokih -12,3%, što je na županijskoj razini među najvišima u Hrvatskoj i prema intenzitetu promjene popisanog kretanja broja stanovnika pripada najnepovoljnijem tipu – *izumiranje*.

Drugo, u navedenom kontekstu osobito zabrinjava činjenica da su između 2001. i 2011. sve upravno-teritorijalne sastavnice Vukovarsko-srijemske županije imale *ukupnu depopulaciju* kao tip kretanja ukupnoga “službenog” broja stanovnika (tablica 2). Prosječna godišnja relativna promjena najniža je bila u Općini Drenovci (-3,6%), a u Općini Negoslavci bila je najviša – svega -0,2%. U čak 21 općini i gradu Vukovarsko-srijemske županije stopa međupopisnog smanjenja ukupnog stanovništva bila je veća od 10%. To znači da je na razini općina i gradova prisutna potpuna prostorna homogenost ukupne depopulacije (na razini tipa *jake depopulacije* i *izumiranja*). Tek nešto manje izraženu ukupnu depopulaciju (na razini tipa *slabe* i *osrednje depopulacije*), uz Općinu Negoslavci (stopa međupopisne promjene iznosila je već rečenih -0,2% što upućuje, zapravo, na *stagnaciju* kao tip intenziteta promjene broja stanovnika), imali su samo Grad Vinkovci (-1,7%), te općine Andrijaševci (-4,1%) i Nuštar (-1,2%).

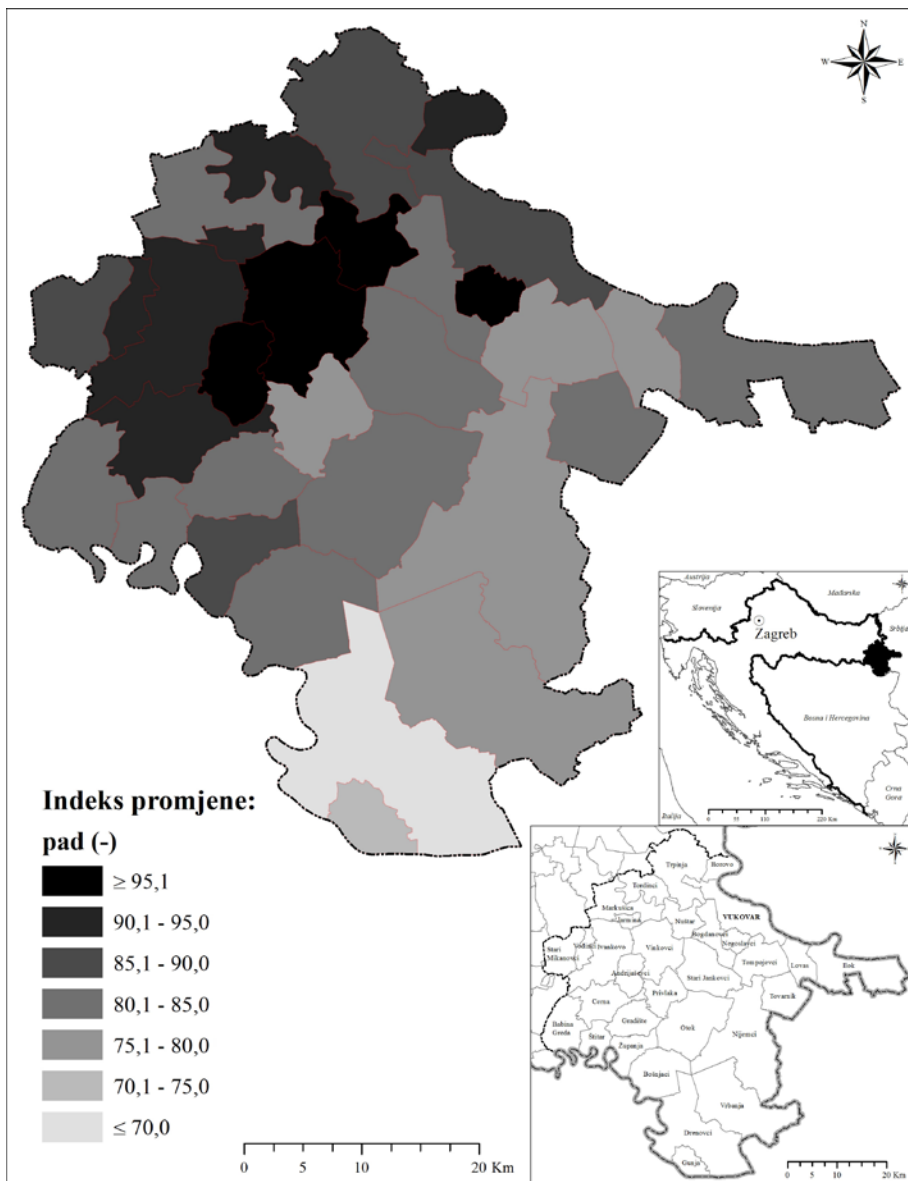
Treće, popisom 1991. utvrđeno je da u Vukovarsko-srijemskoj županiji živi ukupno 231.241 stanovnik, od kojih 214.658 “u zemlji” (92,8%), a 16.583 stanovnika (7,2%) bilo je popisano u inozemstvu. Desetljeće poslije (2001.) u Županiji je bilo popisano ukupno 204.768 stanovnika ili 11,4% stanovnika manje nego 1991. Odgovarajućim se aproksimacijama, od ukupnog broja stanovnika 2001., mogu izračunati: kontingent stanovništva “u zemlji” (186.185 ili 90,9%) i kontingent stanovništva u inozemstvu (18.583 ili 9,1%). Računajući na bazi stanovništva “u zemlji” Vukovarsko-srijemska županija je između 1991. i 2001. zabilježila stopu ukupne depopulacije od -13,3% (što je 1,9 postotnih poena više nego pri usporedbi ukupnog broja stanovnika). Iz do sada objavljenih rezultata popisa 2011. nije moguće ukupan broj stanovnika diferencirati na popisane “u zemlji” i u inozemstvu, a njih je sigurno bilo iako manje nego prije jer je u kriterijima popisa predviđeno da u ukupan broj stanovnika Hrvatske ulaze samo oni “inozemci” koji barem jednom na tjedan dolaze u Hrvatsku. Stoga je, također, samo na razini aproksimacije moguće usporediti ukupan broj stanovnika 2011. s brojem stanovnika “u zemlji” 2001. i 1991. godine. U tom bi slučaju stopa ukupne depopulacije

Tablica 2.

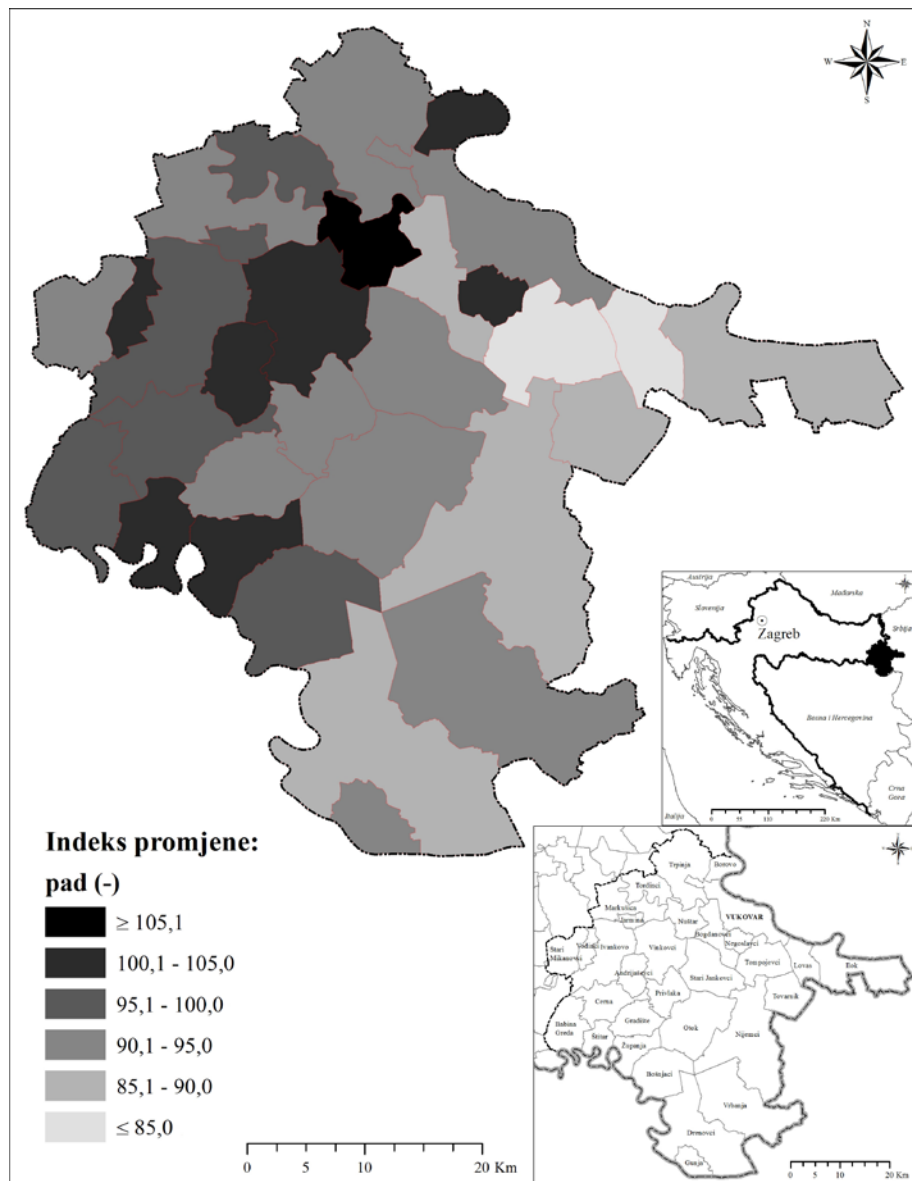
Promjena broja stanovnika u Vukovarsko-srijemskoj županiji po gradovima i općinama između 2001. i 2011. godine

Grad/ Općina	"Službeni" broj stan.		Apsolutna promjena	Indeks promjene	Stan. "u zemlji"		Apsolutna promjena	Indeks promjene
	2001.	2011.			2001.	2011.		
Ilok	8351	6767	-1584	81,0	7777	6767	-1010	87,0
Vinkovci	35912	35312	-600	98,3	34156	35312	1156	103,4
Vukovar	31670	27683	-3987	87,4	29587	27683	-1904	93,6
Županja	13775	12090	-1685	87,8	11666	12090	424	103,6
Otok	7755	6343	-1412	81,8	6873	6343	-530	92,3
Andrijaševci	4249	4075	-174	95,9	4065	4075	10	100,2
Babina Greda	4262	3572	-690	83,8	3614	3572	-42	98,8
Bogdanovci	2366	1960	-406	82,8	2231	1960	-271	87,9
Borovo	5360	5056	-304	94,3	4933	5056	123	102,5
Bošnjaci	4653	3901	-752	83,8	4048	3901	-147	96,4
Cerna	4990	4595	-395	92,1	4589	4595	6	100,1
Drenovci	7424	5174	-2250	69,7	5888	5174	-714	87,9
Gradište	3382	2773	-609	82,0	2949	2773	-176	94,0
Gunja	5033	3732	-1301	74,2	4132	3732	-400	90,3
Ivankovo	8676	8006	-670	92,3	8104	8006	-98	98,8
Jarmina	2627	2458	-169	93,6	2490	2458	-32	98,7
Lovas	1579	1214	-365	76,9	1507	1214	-293	80,6
Markušica	3053	2555	-498	83,7	2727	2555	-172	93,7
Negoslavci	1466	1463	-3	99,8	1395	1463	68	104,9
Nijemci	5998	4705	-1293	78,4	5404	4705	-699	87,1
Nuštar	5862	5793	-69	98,8	5418	5793	375	106,9
Privlaka	3776	2954	-822	78,2	3126	2954	-172	94,5
Stari Jankovci	5216	4405	-811	84,5	4796	4405	-391	91,8
Stari Mikanovci	3387	2956	-431	87,3	3107	2956	-151	95,1
Štitar	2608	2129	-479	81,6	2097	2129	32	101,5
Tompojevci	1999	1565	-434	78,3	1885	1565	-320	83,0
Tordinci	2251	2032	-219	90,3	2126	2032	-94	95,6
Tovarnik	3335	2775	-560	83,2	3088	2775	-313	89,9
Trpinja	6466	5572	-894	86,2	6143	5572	-571	90,7
Vođinci	2113	1966	-147	93,0	1900	1966	66	103,5
Vrbanja	5174	3940	-1234	76,1	4364	3940	-424	90,3
VSŽ – ukupno	204768	179521	-25247	87,7	186185	179521	-6664	96,4

Izvor: Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr); Popis stanovništva 2011., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

Slika 1. Indeks međupopisne promjene ukupnoga “službenog” broja stanovnika Vukovarsko-srijemske županije 2001.–2011.

Slika 2. Indeks međupopisne promjene stanovništva "u zemlji" Vukovarsko-srijemske županije 2001.-2011.

u razdoblju 1991.–2011. iznosila -16,4%, a u razdoblju 2001.–2011. iznosila bi -3,6%. Dok je na bazi ukupnoga “službenog” broja stanovnika apsolutno smanjenje između 2001. i 2011. iznosilo -25.247 stanovnika, dotle je na razini stanovništva “u zemlji” apsolutna promjena iznosila -6664 stanovnika.

Četvrto, dok su, kako je već prikazano, na bazi ukupnoga “službenog” broja stanovnika svi gradovi i općine u Vukovarsko-srijemskoj županiji između 2001. i 2011. imali međupopisno smanjenje stanovništva, analiza na razini stanovništva “u zemlji” pokazuje ipak nešto drukčije (tj. povoljnije) stanje. Naime, međupopisni porast stanovništva “u zemlji” zabilježili su gradovi Vinkovci (3,4% – *osrednja progresija*) i Županja (3,6% – *osrednja progresija*) te općine: Andrijaševci (0,2% – *stagnacija*), Borovo (2,5% – *slaba progresija*), Cerna (0,1% – *stagnacija*), Negoslavci (4,9% – *osrednja progresija*), Nuštar (najviše – 6,9% – *osrednja progresija*), Štitar (1,5% – *slaba progresija*) i Vođinci (3,5% – *osrednja progresija*). U preostalim se gradovima i općinama Vukovarsko-srijemske županije ukupna depopulacija stanovništva “u zemlji” kretala između -19,4% u Lovasu (*izumiranje*) do -1,2% u Babinoj Gredi i Ivankovu (*slaba depopulacija*). Uz Općinu Lovas, *izumiranje* kao tip promjene broja stanovnika (“u zemlji”) zabilježile su i općine: Bogdanovci (-12,1%), Drenovci (-12,1%), Nijemci (-12,9%) i Tompojevci (-17,0%) te Grad Ilok (-13,0%).

Prirodno kretanje stanovništva

U ovom je radu prikazana usporediva vremenska serija podataka vitalne statistike o broju živorođene djece i umrlih stanovnika Vukovarsko-srijemske županije između 1998. i 2014. te izračunati prirodna promjena i vitalni indeks koji pokazuje koliko je bilo živorođene djece na sto umrlih osoba i koji je valjan indikator opadajuće, stagnantne ili proširene bioreprodukcije stanovništva. Ujedno, na temelju procjene broja stanovnika sredinom godine izračunate su stope nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene na razini Vukovarsko-srijemske županije u cijelosti (tablica 3).

Na temelju iznesenih podataka razvidno je da stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije karakterizira opadajuća bioreprodukcija stanovništva, tj. *prirodna depopulacija* (više stanovnika umire nego što se djece rodi).⁶ Ukupno je u Županiji od 1998. do

⁶ Prvi put nakon Drugoga svjetskog rata prirodni pad stanovništva Vukovarsko-srijemska županija zabilježila je 1991. godine. Iako je riječ o necjelovitim podacima (za drugi dio godine podatci se za okupirana naselja odnose samo na vitalnu statistiku prognanog stanovništva), indikativno je da je te godine u Županiji živorođeno ukupno 2243 djece, umrlo je ukupno 2617 stanovnika, pa je ostvarena prirodna depopulacija od -374 osobe. I iduće 1992. prirodna promjena u Županiji bila je negativna – živorođeno je 1681 dijete, umrla je 1851 osoba, pa je prirodni pad iznosio -70 stanovnika. Od 1993. do 1997. Vukovarsko-srijemska županija imala je kontinuirano prirodni prirast, što dijelom može zahvaliti nepotpunošću podataka vitalne statistike (detaljnije vidjeti u: Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008.; Živić, 2009b).

Tablica 3.

Prirodno kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 1998.–2014. godine

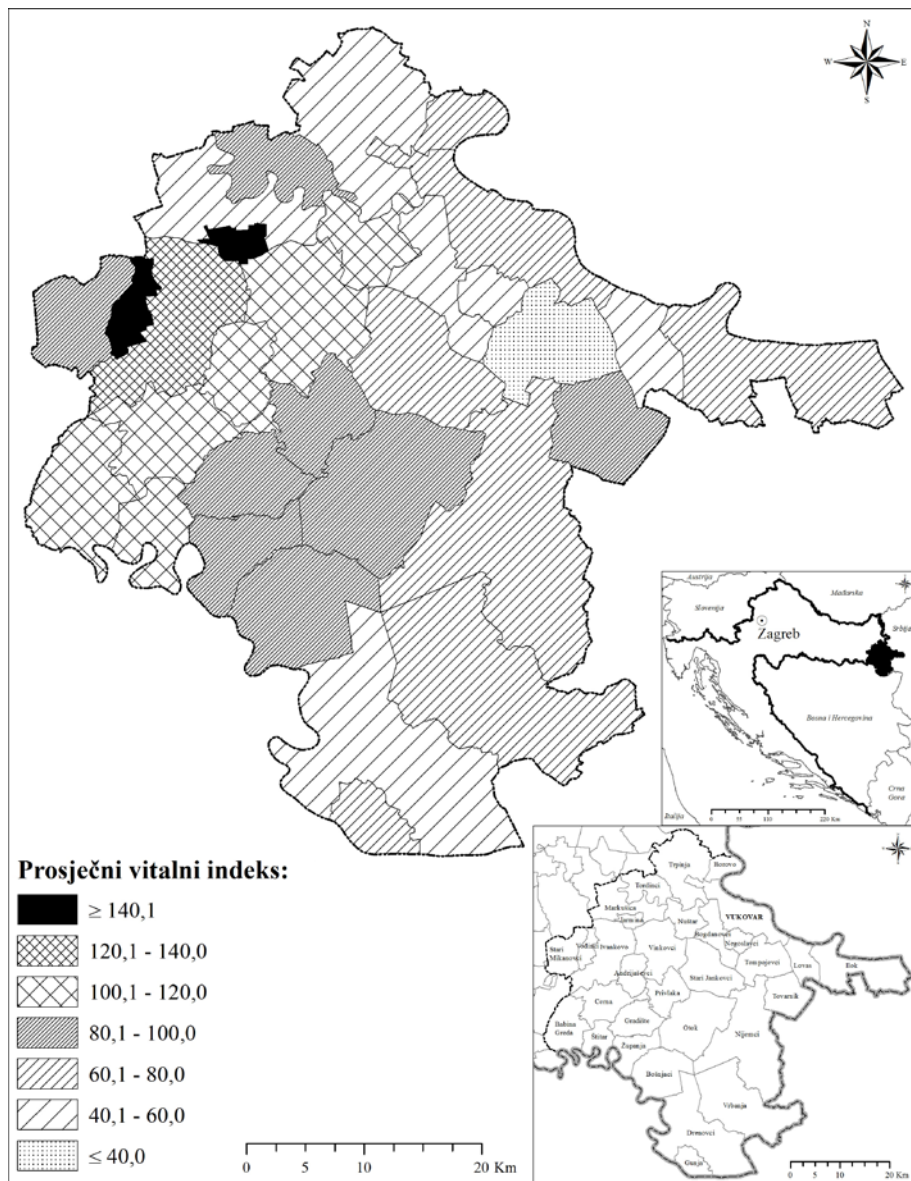
Godina	Rođeni	Umrli	Promjena	Vitalni indeks	n*	m*	r*
1998.	2323	2166	157	107,2	12,0	11,2	0,8
1999.	2279	2313	-34	98,5	11,9	12,1	-0,2
2000.	2130	2261	-131	94,2	11,3	12,0	-0,7
2001.	2084	2136	-52	97,6	11,2	11,5	-0,3
2002.	1946	2250	-304	86,5	10,5	12,1	-1,6
2003.	1901	2249	-348	84,5	10,3	12,2	-1,9
2004.	1971	2180	-209	90,4	10,7	11,8	-1,1
2005.	2052	2333	-281	88,0	11,2	12,7	-1,5
2006.	1950	2242	-292	87,0	10,7	12,3	-1,6
2007.	1942	2293	-351	84,7	10,7	12,6	-1,9
2008.	1994	2340	-346	85,2	11,0	12,9	-1,9
2009.	1948	2350	-402	82,9	10,8	13,0	-2,2
2010.	1813	2334	-521	77,7	10,1	13,0	-2,9
2011.	1698	2269	-571	74,8	9,5	12,7	-3,2
2012.	1772	2325	-553	76,2	9,9	13,0	-3,1
2013.	1593	2261	-668	70,5	8,9	12,7	-3,8
2014.	1651	2270	-619	72,7	9,3	12,8	-3,5
Ukupno 1998.–2014.	33047	38572	-5525	-	-	-	-
Prosječno godišnje	1944	2269	-325	85,7	-	-	-

*Stope nataliteta (n), mortaliteta (m) i prirodne promjene (r) izražene su u promilima.

Izvor: Vitalna statistika Republike Hrvatske, Priopćenja o prirodnom kretanju stanovništva, DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

2014. živorođeno 33.047 djece, dok su umrle 38.572 osobe, pa je ostvareno prirodno smanjenje od 5525 stanovnika. To znači da je u sedamnaest promatranih godina Vukovarsko-srijemska županija samo prirodnim putem izgubila stanovništvo veličine, primjerice, Općine Nuštar. Prosječan vitalni indeks za navedeno razdoblje iznosio je 85,7 što znači da je u Županiji na 100 umrlih osoba živorođeno u prosjeku svega 86 beba. Vitalni indeks bio je najniži 2013. (70,5) a najviši 1998. godine (107,2). Potonja je godina bila posljednja s pozitivnim prirodnim kretanjem stanovništva (brojnim rađanjem od umiranja) u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Naročito su u bioreprodukciji nepovoljne posljednje četiri godine u kojima je stopa nataliteta kontinuirano ispod 10 promila, a stopa prirodne promjene kontinuirano niža od -3 promila.

Za ocjenu prostorne homogenosti prirodne depopulacije izračunat je prosječan vitalni indeks za svaku općinu i grad Vukovarsko-srijemske županije (slika 3). Nijedna

Slika 3. Prosječan vitalni indeks stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u razdoblju 1998.–2014. godine

upravno-teritorijalna sastavnica Županije nema zabilježen (kontinuirani) prirodni prirast u svim godinama u analiziranom razdoblju (1998.–2014.). Najbliži tome je Grad Vinkovci, u kojem je proširena bioreprodukcija (vitalni indeks veći od 100) ostvarena u svim analiziranim godinama, osim u posljednjoj, 2014. godini. U nekim upravno-teritorijalnim sastavnicama Vukovarsko-srijemske županije svake je godine zabilježeno veće umiranje od rađanja; primjerice, u gradovima Iloku (prosječan vitalni indeks iznosio je 65,5) i Vukovaru (65,3), kao i u općinama: Drenovci (55,4), Lovas (51,6), Markušica (42,8), Negoslavci (45,0), Stari Jankovci (74,8), Tompojevci (najmanje – 39,2), Trpinja (46,2) i Vrbanja (69,8).

S obzirom na rečeno, Vukovarsko-srijemska županija ima trenutačno ali i u perspektivi vrlo loša obilježja bioreprodukcije stanovništva, kako ukupno tako i na razini većine gradova i općina. Naime, nizak natalitet posljedično znači da će se sve više smanjivati priljev stanovništva u reproduktivnu i radno sposobnu dob koja predstavlja najvažniji demografski okvir trenutačnog i budućeg prirodnog kretanja, ali i ekonomskog razvoja. Kada za dvadesetak godina u najpovoljniju fertilnu dob života (od 20. do 29. godine) uđu sve malobrojniji naraštaji rođeni tijekom posljednjega desetljeća, to će za posljedicu imati novu redukciju nataliteta, ubrzanje procesa starenja te potencijalni manjak radno sposobnog stanovništva i radne snage, što će otvoriti uvijek osjetljivo pitanje migracija, a unutar njega i problem supstitucije stanovništva, što može rezultirati i stanovitim društvenim lomovima, pa i političkom, odnosno, općom nesigurnošću života i rada. To više jer je Vukovarsko-srijemska županija granično područje otvoreno potencijalnim legalnim, ali i ilegalnim migracijskim strujama koje u uvjetima opće depopulacije u Županiji mogu ne samo na lokalnoj nego i na nacionalnoj razini otvoriti brojna sigurnosna i društvena pitanja.

Mehaničko kretanje stanovništva

Primjenom vitalno-analitičke metode, a na temelju rezultata popisa i podataka vitalne statistike, moguće je procijeniti grubu migracijsku bilancu te ocijeniti utjecaj prirodnog i mehaničkog na ukupno i opće kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije. Riječ je o metodi koja nam na razini aproksimacije, a u nedostatku pouzdanijih podataka o migracijama, prije svega registra stanovništva, daje mogućnost ocjene je li neki prostor pretežno egzodusnih ili pretežno imigracijskih karakteristika.

Procjena grube migracijske bilance Vukovarsko-srijemske županije provedena je posebno za ukupan “službeni” broj stanovnika i posebno za stanovništvo “u zemlji” (tablice 4 i 5).

(a) *Procjena grube migracijske bilance za ukupan "službeni" broj stanovnika:*

Apsolutna promjena ukupnoga broja stanovnika Vukovarsko-srijemske županije između 2001. i 2011. iznosila je -25.247 stanovnika; prirodna je promjena u istom razdoblju iznosila -3236 osoba što znači da je gruba migracijska bilanca bila negativna i da je iznosila -22.011 stanovnika. Potonje govori da je u strukturi ukupne depopulacije Vukovarsko-srijemske županije između 2001. i 2011. prirodno smanjenje sudjelovalo sa 12,8%, a veće iseljavanje od doseljavanja sa 87,2%. U odnosu na međupopisno razdoblje 1991.–2001. negativna gruba migracijska bilanca smanjena je za 21,8%.

(b) *Procjena grube migracijske bilance za stanovništvo "u zemlji":*

Apsolutna promjena broja stanovnika "u zemlji" između 2001. i 2011. iznosila je -6664 stanovnika; prirodna promjena u istom razdoblju iznosila je -3236 stanovnika što znači da je gruba migracijska bilanca bila negativna i da je iznosila -3428 stanovnika. U strukturi ukupne depopulacije stanovništva Vukovarsko-srijemske županije "u zemlji", između 2001. i 2011., prirodno smanjenje je sudjelovalo sa 48,6%, a veće iseljavanje od doseljavanja sa 51,4%. U odnosu na međupopisno razdoblje 1991.–2001. negativna gruba migracijska bilanca smanjena je za čak 88,6%.

Treba upozoriti da će u godinama pa i desetljećima pred nama na razinu ukupne depopulacije sve više utjecati negativna bioreprodukcija (veći mortalitet od nataliteta), a manje *emigracijska depopulacija* (veće iseljavanje od doseljavanja), jer se zbog sve nepovoljnije biološke strukture, zbog unapredovalog procesa demografskog starenja i denataliteta, u Županiji postupno smanjuje potencijalni emigracijski kontingent (Živić, 2015.).

Tablica 4.

Radna tablica za izračun migracijske bilance Vukovarsko-srijemske županije u međupopisnim razdobljima 1991.–2001. i 2001.–2011.

Međupopisna razdoblja	Promjena "službenog" broja stanovnika		Prirodna promjena		Migracijska bilanca	
	Apsolutna	%	Apsolutna	%	Apsolutna	%
1991.–2001.	-26473	-11,4	1663	0,7	-28136	-12,1
2001.–2011.	-25247	-12,3	-3236	-1,6	-22011	-10,7
Međupopisna razdoblja	Promjena stanovništva "u zemlji"		Prirodna promjena		Migracijska bilanca	
	Apsolutna	%	Apsolutna	%	Apsolutna	%
1991.–2001.	-28473	-13,3	1663	0,8	-30136	-14,1
2001.–2011.	-6664	-3,6	-3236	-1,7	-3428	-1,9

Tablica 5.

Radna tablica za izračun migracijske bilance stanovništva "u zemlji" Vukovarsko-srijemske županije 2001.–2011. po gradovima i općinama

Grad/Općina	Promjena broja stanovnika		Prirodna promjena		Migracijska bilanca	
	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%
Ilok	-1010	-13	-321	-4,1	-689	-8,9
Vinkovci	1156	3,4	432	1,3	724	2,1
Vukovar	-1904	-6,4	-1222	-4,1	-682	-2,3
Županja	424	3,6	140	1,2	284	2,4
Otok	-530	-7,7	-97	-1,4	-433	-6,3
Andrijaševci	10	0,2	77	1,9	-67	-1,6
Babina Greda	-42	-1,2	28	0,8	-70	-1,9
Bogdanovci	-271	-12,1	-153	-6,9	-118	-5,3
Borovo	123	2,5	-194	-3,9	317	6,4
Bošnjaci	-147	-3,6	-65	-1,6	-82	-2,0
Cerna	6	0,1	59	1,3	-53	-1,1
Drenovci	-714	-12,1	-365	-6,2	-349	-5,9
Gradište	-176	-6,0	-2	-0,1	-174	-5,9
Gunja	-400	-9,7	-143	-3,5	-257	-6,2
Ivankovo	-98	-1,2	255	3,1	-353	-4,4
Jarmina	-32	-1,3	100	4,0	-132	-5,3
Lovas	-293	-19,4	-124	-8,2	-169	-11,2
Markušica	-172	-6,3	-271	-9,9	99	3,6
Negoslavci	68	4,9	-114	-8,2	182	13,0
Nijemci	-699	-12,9	-218	-4,0	-481	-8,9
Nuštar	375	6,9	24	0,4	351	6,5
Privlaka	-172	-5,5	-34	-1,1	-138	-4,4
Stari Jankovci	-391	-8,2	-179	-3,7	-212	-4,4
Stari Mikanovci	-151	-4,9	-17	-0,5	-134	-4,3
Štitar	32	1,5	23	1,1	9	0,4
Tompojevci	-320	-17,0	-196	-10,4	-124	-6,6
Tordinci	-94	-4,4	-16	-0,8	-78	-3,7
Tovarnik	-313	-10,1	-58	-1,9	-255	-8,3
Trpinja	-571	-9,3	-517	-8,4	-54	-0,9
Vođinci	66	3,5	96	5,1	-30	-1,6
Vrbanja	-424	-9,7	-168	-3,8	-256	-5,9

Prema tipologiji općeg kretanja stanovništva ("u zemlji") većina gradova i općina Vukovarsko-srijemske županije ima najnepovoljniji trend – *izumiranje*. Riječ je o gradovima Iloku, Otoku i Vukovaru te općinama: Bogdanovci, Bošnjaci, Drenovci, Gradište, Gunja, Lovas, Nijemci, Privlaka, Stari Jankovci, Stari Mikanovci, Tompojevci, Tordinci, Tovarnik, Trpinja i Vrbanja. U navedenim je upravno-teritorijalnim sastavnicama Vukovarsko-srijemske županije i prirodno i popisno kretanje stanovništva negativno, s tim da je brojčano smanjenje stanovništva jače od prirodnog. Trend *izražita depopulacija* (E3) kao tip općeg kretanja stanovništva ima Općina Babina Greda, trend *depopulacija* (E2) općine Ivankovo i Jarmina, a trend *emigracija* (E1) općine Andrijaševci, Cerna i Vođinci.

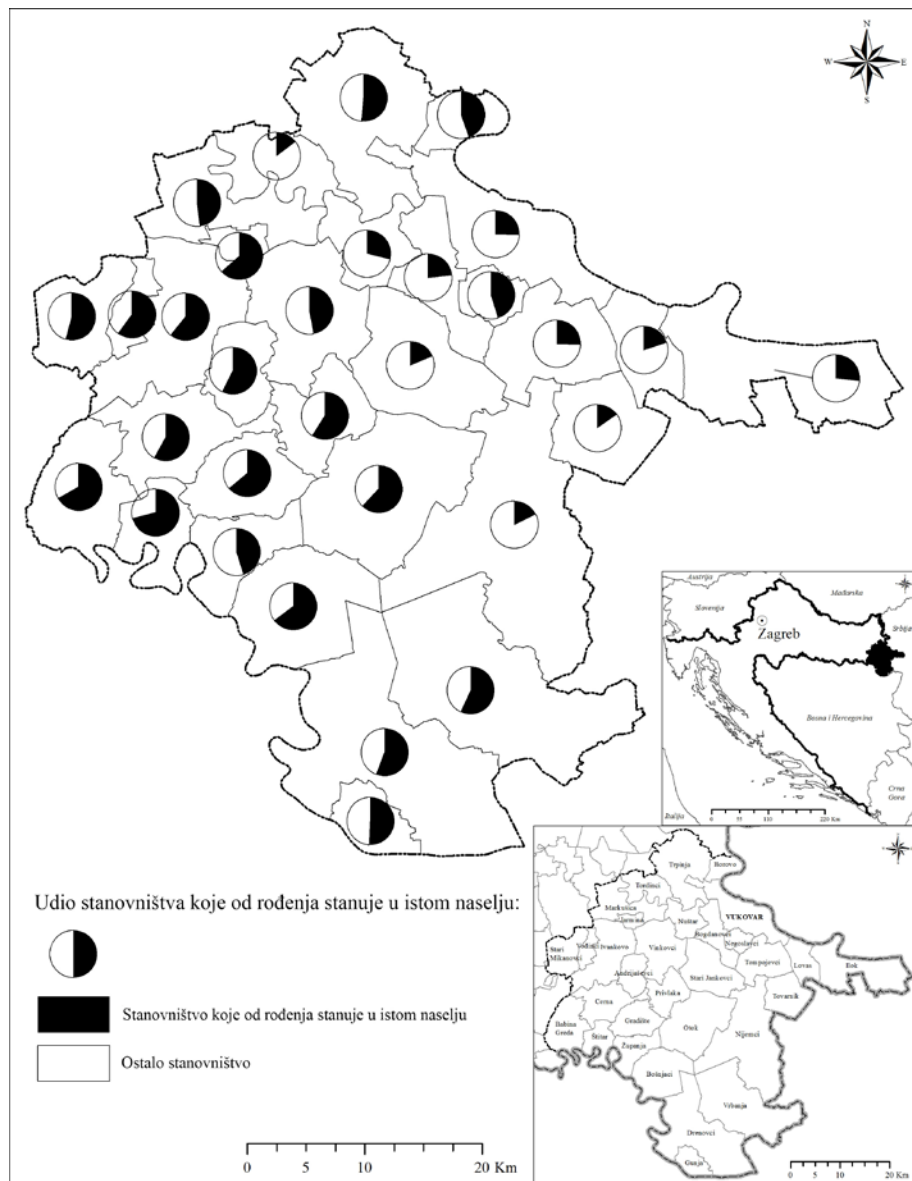
Najpovoljniji imigracijski tip općeg kretanja stanovništva (I1), trend *ekspanzija imigracijom*, ostvarili su gradovi Vinkovci i Županja te općine Nuštar i Šitar. Trend *slaba obnova imigracijom* (I3) ostvarile su općine Borovo i Negoslavci, a trend *vrlo slaba obnova imigracijom* (I4) zabilježila je Općina Markušica.

Upozorili smo prije na dominantne egzodusne migracijske karakteristike stanovništva Vukovarsko-srijemske županije, jer je analitičko-vitalnom metodom za međupopisno razdoblje 2001.–2011. izračunata negativna gruba migracijska bilanca u rasponu od -3428 (za stanovništvo "u zemlji") do -22.011 stanovnika (za ukupno stanovništvo). Za ocjenu migracija i njihove važnosti u suvremenoj demografskoj slici Županije moguće je koristiti i druge relevantne podatke i indikatore.

Prema rezultatima popisa stanovništva 2011. uočljivo je da manje od polovice stanovništva Vukovarsko-srijemske županije ili 43,6% od svojega rođenja živi u istom naselju. Preostali su stanovnici Županije doseljenici u naselje popisa, i to: 22,3% su unutaržupanijski migranti, 17,3% doselilo se u Vukovarsko-srijemsku županiju iz drugih hrvatskih županija, a tek nešto manje (16,8%) doselilo se u Županiju iz inozemstva (najviše iz Bosne i Hercegovine, puno manje iz Njemačke i Srbije, a gotovo neznatno iz Slovenije i s Kosova te iz drugih država) (Živić, 2015.). Na razini gradova i općina Vukovarsko-srijemske županije relativan udio domicilnog stanovništva kretao se od 14,6% u Tordincima do 71,0% u Šitaru.

Na temelju evidencija o prebivalištu Ministarstva unutarnjih poslova (MUP), Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (DZSRH), na godišnjoj razini, objavljuje podatke o doseljenim i iseljenim osobama – unutarnjim i vanjskim migrantima.⁷

⁷ Podatci o unutarnjoj i vanjskoj migraciji Hrvatske (ukupno i po županijama) koje u svojim priopćenjima objavljuje DZSRH, a koji su utemeljeni na evidencijama MUP-a o prijavi i odjavi prebivališta, nisu posve pouzdani, odnosno, držimo da podcjenjuju broj iseljenih, a u manjoj mjeri precjenjuju broj doseljenih osoba. Naime, prema važećim zakonskim propisima hrvatski su građani dužni, kada trajno odlaze iz Republike Hrvatske na razdoblje dulje od

Slika 4. Struktura stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2011. prema udjelu domicilnog i doseljenog stanovništva

Prema tom izvoru⁸ od 2002. do 2014. u Vukovarsko-srijemsku županiju doselile su se, tj. preciznije rečeno, prijavile su prebivalište ukupno 18.673 osobe, od kojih 17.201 ili 65,3% iz drugih hrvatskih županija, a 6472 ili 34,7% iz inozemstva. U istom se razdoblju iz Županije odselilo, tj. odjavilo prebivalište, ukupno 31.839 osoba, od kojih se 22.603 ili 71,0% iselilo u drugu hrvatsku županiju, a 9236 ili 29,0% u inozemstvo. Navedeni podatci (tablica 6) jasno ukazuju na negativan saldo migracija od -13.166 osoba. Bitno je ipak naznačiti da se većina negativnog salda migracija odnosi na iseljavanje u druge hrvatske županije (79,0%) i da je odseljavanje u inozemstvo još uvijek zamjetno manjih razmjera (21,0%). Zanimljivo je primijetiti da Vukovarsko-srijemska županija u promatranom razdoblju (2002.–2014.) ima kontinuirano negativan saldo migracija s drugim hrvatskim županijama, dok je s inozemstvom pozitivan saldo migracija imala od 2002. do 2008. a negativan od 2009. do 2014. godine. Konačno, u posljednje četiri godine (2011.–2014.), koje se podudaraju s godinama teške gospodarske krize, iz Vukovarsko-srijemske županije iselilo se ukupno 10.556 osoba, od kojih u druge hrvatske županije 6672 ili 63,2%, a u inozemstvo 3887 ili 36,8%. U istom su se razdoblju u Županiju doselila 4243 stanovnika, od kojih iz drugih hrvatskih županija 2967 ili 69,9%, a iz inozemstva 1276 ili 30,1%. “Višak” iseljenih nad doseljenima u Vukovarsko-srijemskoj županiji u samo četiri godine iznosio je čak 6313 osobe ili prosječno godišnje 1578 stanovnika, što kad povežemo s opadajućom bioreprodukcijom u tom razdoblju (prirodni pad stanovništva iznosio je -2411 osoba) jasno upozorava na razmjere i posljedice depopulacije.

Migracije su kao i bioreprodukcija izrazito negativna i destabilizacijska odrednica ukupnog kretanja i strukturnog razvoja stanovništva Vukovarsko-srijemske županije. S obzirom na to da u redovitim, gospodarskim razlozima uvjetovanim migracijama, sudjeluje uglavnom stanovništvo u dobi od 20. do 40. godine života, sa sve višim obrazovnim statusom, jasna je njihova korelativna povezanost uz demografsku regresiju, gospodarsku stagnaciju ili recesiju te društvenu krizu ili nestabilnost (Živić, 2015.). U tom kontekstu zabrinjavaju podatci o broju migranata na razini gradova i općina Vukovarsko-srijemske županije.⁹ Kada je u pitanju ukupna migracija (uključuje podatke o unutaržupanijskim i unutarhrvatskim migracijama kao i migracijama s inozemstvom)

godinu dana, prije preseljenja odjaviti prebivalište u policijskoj upravi/postaji u kojoj imaju prebivalište (Zakon o prebivalištu, *Narodne novine*, br. 144/2012. i br. 158/2013.). Dio građana to ne učini, pa tako ostaju izvan evidencijskog obuhvata ukupne emigracije iz Republike Hrvatske.

⁸ Migracija stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenja, DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

⁹ Prema: Migracija Vukovarsko-srijemske županije po gradovima i općinama, DZSRH, Zagreb (interna obrada).

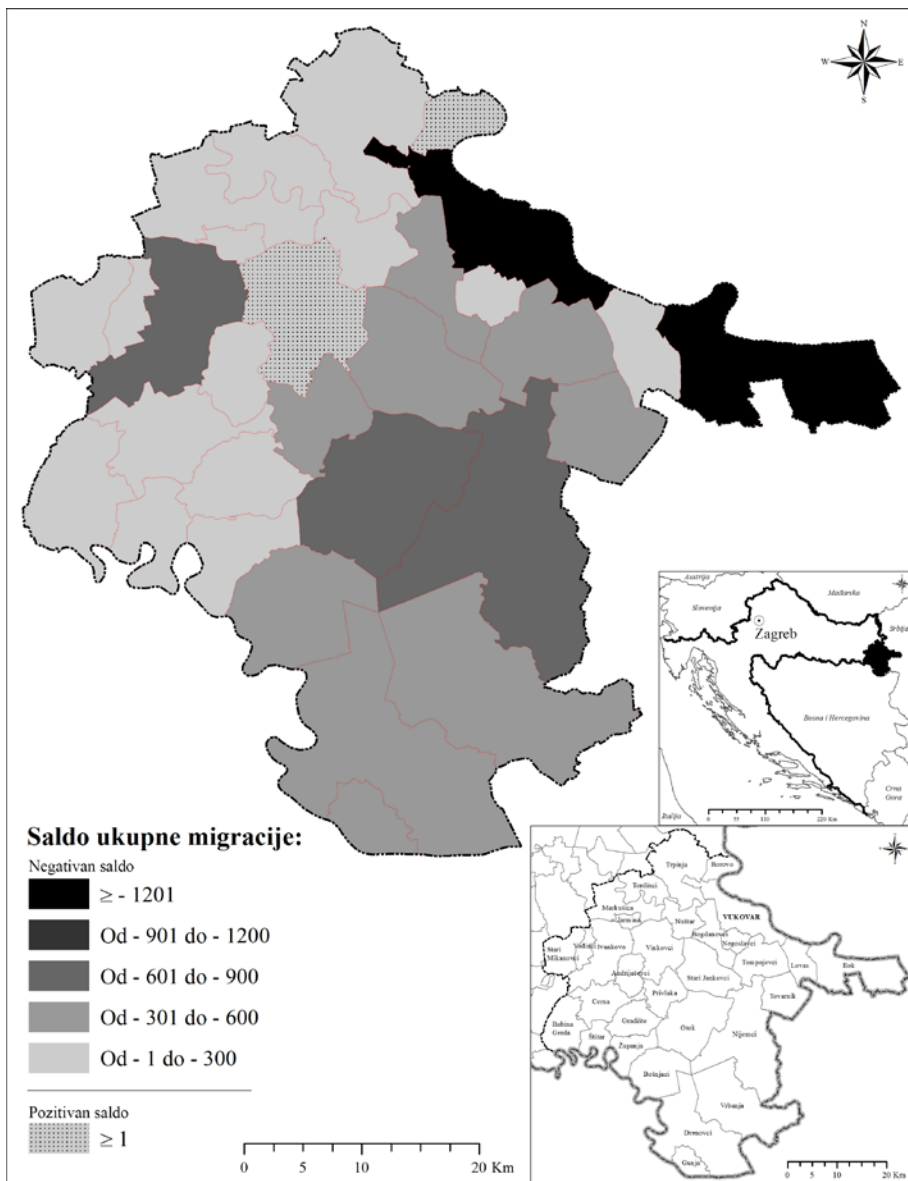
onda su više nego indikativni podatci da čak devet upravno-teritorijalnih sastavnica Županije u svih trinaest godina analiziranog razdoblja bilježi negativan saldo: Grad Ilok (-1254 stanovnika), Grad Vukovar (-3693), Grad Otok (-749), Općina Drenovci (-570), Općina Gunja (-411), Općina Nijemci (-893), Općina Tompojevci (-431), Općina Tovarnik (-547) i Općina Vrbanja (-510). S druge strane, nema općine ili grada u Vukovarsko-srijemskoj županiji u kojima bi u svim godinama bio pozitivan saldo ukupne migracije. Štoviše, ukupno gledajući, samo je u Gradu Vinkovcima (192 stanovnika) te u Općini Borovo (222 stanovnika) ostvaren pozitivan saldo ukupne migracije u razdoblju 2002.–2014. godine. Ostale su ustrojbene sastavnice Županije izrazito emigracijske.

Tablica 6.

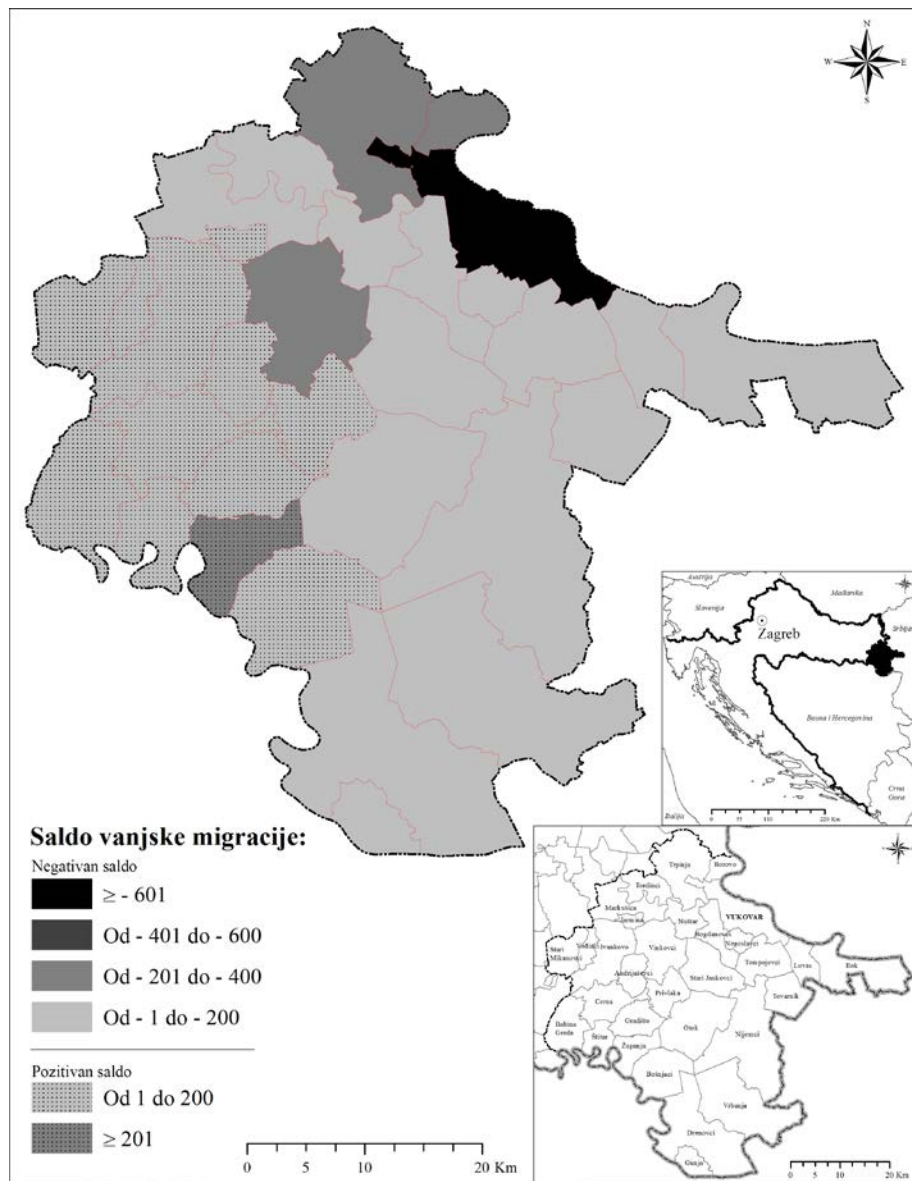
Saldo migracija stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2002.–2014.
(bez unutaržupanijskih preseljenja)

Godina	Doseljeni			Odseljeni			Saldo		
	Ukupno	Iz druge županije	Iz inozemstva	Ukupno	U druge županije	U inozemstvo	Ukupno	Među županijama	Inozemstvo
2014.	1043	756	287	3622	2028	1594	-2579	-1272	-1307
2013.	1076	751	325	2700	1681	1019	-1624	-930	-694
2012.	1087	734	353	1958	1459	499	-871	-725	-146
2011.	1037	726	311	2276	1504	772	-1239	-778	-461
2010.	946	756	190	2338	1407	931	-1392	-651	-741
2009.	1274	845	429	2284	1480	804	-1010	-635	-375
2008.	1749	986	763	1996	1496	500	-247	-510	263
2007.	2121	1267	854	2312	1714	598	-191	-447	256
2006.	1677	1063	614	2380	1800	580	-703	-737	34
2005.	1528	938	590	2246	1822	424	-718	-884	166
2004.	1520	1002	518	2309	1816	493	-789	-814	25
2003.	1712	1094	618	2666	2255	411	-954	-1161	207
2002.	1903	1283	620	2752	2141	611	-849	-858	9
Svega	18673	12201	6472	31839	22603	9236	-13166	-10402	-2764
%	100	65,3	34,7	100	71,0	29,0	100	79,0	21,0

Izvor: Migracija stanovništva Republike Hrvatske, Priopćenja, DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

Slika 5. Saldo ukupne migracije stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u razdoblju 2002.–2014. godine

Slika 6. Saldo migracije s inozemstvom stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u razdoblju 2002.-2014. godine

Biološka struktura stanovništva

Zbog dalekosežnih učinaka na dinamičke i strukturne komponente demografskog razvoja ("efekt naraštajnog pomaka"), biološka struktura stanovništva postaje sve značajnijim činiteljem kretanja i razvoja stanovništva Vukovarsko-srijemske županije. Iz prezentiranih je podataka razvidno da biološki sastav ukupnog stanovništva Vukovarsko-srijemske županije karakterizira podmakao proces *demografskog starenja*, na što precizno upozoravaju poremećeni odnosi između velikih ili funkcionalnih dobnih skupina (Živić, 2009b).

U demografskoj se literaturi pod pojmom demografskog starenja, uobičajeno, razumijeva istovremeni trend povećanja broja i udjela starog (60 godina i stariji) i smanjenja broja i udjela mladog (do 19 godina starosti) u ukupnom stanovništvu. Najvažnija je odrednica starenja dugoročno snižavanje fertiliteta i nataliteta koje dovodi do redukcije priljeva mladog stanovništva. Uz denatalitet, na starenje značajno utječe i selektivnost migracija po dobi, zatim produljenje životnog vijeka (uglavnom zbog napretka medicine i porasta životnog standarda), kao i neki drugi čimbenici, poput ratova i demografskih ratnih gubitaka koji naročito pogađaju muško stanovništvo u vojno-obvezatnoj dobi (između 20. i 40. godine života) (Wertheimer-Baletić, 1999.).

Ukratko, biološki sastav stanovništva Vukovarsko-srijemske županije postaje sve nepovoljniji, što će, ako se nastave dosadašnji trendovi, ubrzo poprimiti i dramatične razmjere, što je već slučaj u pojedinim općinama, pa i gradovima Županije (tablice 7 i 8). Naime, prema rezultatima popisa 2011. kontingenti mladog i starog stanovništva gotovo su izjednačeni (indeks starenja iznosio je 98,3), a u samo deset godina (2001.–2011.) broj mladih smanjio se za čak 22,1% dok je broj starih, unatoč ukupnoj depopulaciji Županije od -12,3%, doduše blago, ali ipak povećan (za 0,1%).

Sa stajališta budućeg demografskog razvoja naročito su zabrinjavajući poremećeni odnosi između velikih ili funkcionalnih dobnih skupina bitnih za reprodukciju stanovništva te za formiranje kontingenata radno sposobnog i radno aktivnog stanovništva ili radne snage. Ilustracije radi, treba upozoriti da je relativan udio stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u predradnoj dobi (do 14. godine) smanjen između 2001. i 2011. sa 19,2% na 17,0% (broj osoba smanjio se za 22,6%), relativan udio stanovništva u radnoj dobi (od 15. do 64. godine) ostao je jednak – 65,9% (broj osoba smanjio se za 12,2%), a relativan udio stanovništva u postradnoj dobi (65 godina i stariji) povećao se sa 14,4% na 17,1% (broj osoba povećan za 3,8%). U potonjem kontekstu i indikatori reprodukcije radnog kontingenta indiciraju skore poteškoće u formiranju radne snage. Naime, iako je između 2001. i 2011. došlo do pada koeficijenta zamjene (sa 116,39 na 107,5), pa je i dalje prisutna proširena reprodukcija, procjena za 2014.

godinu¹⁰ jasno sugerira pojavu opadajuće reprodukcije radnog kontingenta (koeficijent zamjene 89,19). Drugim riječima, iz radnog kontingenta veći je “odljev” stanovništva nego što pristiže u radno sposobnu dob što je nepovoljna determinanta formiranja i ponude radne snage na tržištu rada.

U perspektivi se može očekivati daljnje smanjenje obujma stanovništva u fertilnoj dobi (sve će manje biti potencijalnih roditelja), a to će negativno utjecati na dinamiku nataliteta; isto se očekuje u radno-sposobnoj dobi, a to će dovesti do predvidivog manjka radne snage što može, i vjerojatno hoće, poremetiti odnose na tržištu radne snage i smanjiti ekonomsku aktivnost. S druge, pak, strane, broj starih osoba ubrzo će nadmašiti kontingente mladih što već danas izaziva potrebe u mirovinskom, socijalnom i zdravstvenom sustavu. Potencijalno sve veći broj starih osoba, napose umirovljenika, tražit će sve veća sredstva za njihovo zbrinjavanje; to će u uvjetima niskog nataliteta i sve manjeg “pritiska” mladih biti teško, a u radikalnijim varijantama i nemoguće ostvariti. Na potonje snažno upozoravaju već spomenuti indikatori dobno-spolnog sastava stanovništva Županije prema procjeni za 2014. godinu. U odnosu na popis 2011. koeficijent mladih smanjen je na 22,8, koeficijent starih povećan na 24,2, a indeks starenja na 106,4, pa je broj starih osoba premašio broj mladih. Posljedica je to smanjenja broja osoba do 19. godine starosti za 6,2%, a povećanja broja osoba starih 60 godina i više za 1,6%.

Piramide starosti za 2001. i 2011. ukazuju da je proces demografskog starenja ušao u zrelu ili kontraktivnu fazu. Kohorte “praroditelja” (stanovništvo staro 50 i više godina), prema popisu 2011., dvostruko su brojnije od kohorti “djece” (stanovništvo do 14 godina života). S obzirom na to da se obujam i udio kohorti “roditelja” (stanovništvo između 15. i 49. godine života – najpovoljnija fertilna ili reproduktivna dob) značajno smanjio (broj osoba za 18,1%, a udio sa 49,0% na 45,8%), jasno je da će piramida starosti Vukovarsko-srijemske županije ubrzo iz oblika “stoga sijena” prijeći u oblik “urne”, što snažno opominje na potrebu žurnog društvenog djelovanja i primjenu potrebnih i dugoročnih mjera pozitivne pronatalitetne i aktivne imigracijske i redistributivne populacijske politike, ali i gospodarske politike koja treba osigurati otvaranje novih radnih mjesta kao neodvojivog preduvjeta usporavanja iseljavanja, ali i poticanja doseljavanja mladog, reprodukcijски i ekonomski, vitalnog stanovništva.

Prosječna je starost stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj županiji tijekom posljednjega međupopisnog razdoblja povećana sa 37,8 na 40,6 godina. U čak 14 gradova i općina indeks starenja veći je od 100 što znači da je staro stanovništvo brojnije od mladog. U tom su kontekstu u najnepovoljnijoj situaciji gradovi Ilok i, osobito, Vukovar

¹⁰ Procjene stanovništva Republike Hrvatske u 2014., god. LII, br. 7.1.4., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

Tablica 7.

Odabrani indikatori biološkog sastava stanovništva Vukovarsko-srijemske županije prema rezultatima popisa 2001. i 2011. godine

Odabrani indikatori	2001.	2011.	Indeks promjene
Ukupan broj stanovnika	204768	179521	87,7
Muško stanovništvo	98470	86682	88,0
Žensko stanovništvo	106298	92839	87,3
Koeficijent maskuliniteta	92,6	93,4	-
Koeficijent feminiteta	107,9	107,1	-
Stanovništvo do 19 godina	54059	42093	77,9
Stanovništvo od 20 do 59 godina	108389	96057	88,6
Stanovništvo starije od 60 godina	41347	41371	100,1
Koeficijent mladosti	26,4	23,4	-
Koeficijent starosti	20,2	23,0	-
Indeks starenja	76,5	98,3	-
Stanovništvo do 14 godina	39359	30451	77,4
Stanovništvo od 15 do 64 godine	134860	118382	87,8
Stanovništvo starije od 65 godina	29576	30688	103,8
% predradni kontingent	19,2	17,0	-
% radni kontingent	65,9	65,9	-
% postradni kontingent	14,4	17,1	-
Koeficijent ukupne dobne ovisnosti	51,1	51,6	-
Koeficijent dobne ovisnosti mladih	29,2	25,7	-
Koeficijent dobne ovisnosti starih	21,9	25,9	-
Stanovništvo do 14 godina ("djeca")	39359	30451	77,4
Stanovništvo od 15 do 49 godina ("roditelji")	100373	82161	81,9
Stanovništvo starije od 50 godina ("praroditelji")	64063	66909	104,4
% "djeca"	19,2	17,0	-
% "roditelji"	49,0	45,8	-
% "praroditelji"	31,3	37,3	-

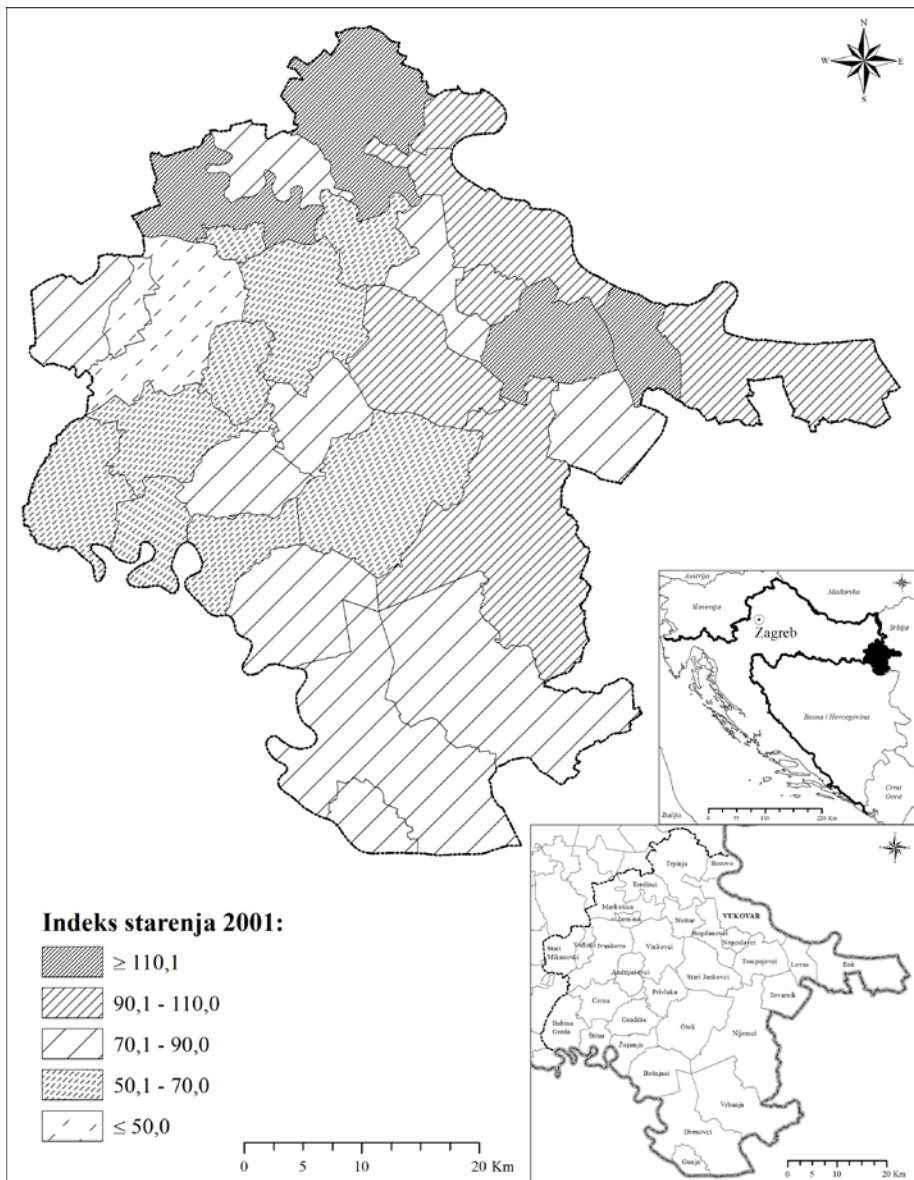
Izvor: Popis stanovništva 2001., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr); Popis stanovništva 2011., DZSRH, Zagreb (www.dzs.hr).

te općine: Bogdanovci, Borovo, Lovas, Markušica, Negoslavci, Tompojevci i Trpinja. Najstarije stanovništvo ima Općina Tompojevci s prosječnom starošću od 45,4 godine i indeksom starenja od izrazito visokih 167,5. S obzirom na to da navedene upravno-teritorijalne sastavnice Vukovarsko-srijemske županije imaju i najlošije pokazatelje bioreprodukcije, jasna je korelativna povezanost prirodnog kretanja stanovništva i razvoja biološkog sastava, tj. procesa demografskog starenja. Najpovoljniji dobno-spolni sastav imaju općine: Andrijaševci, Cerna, Ivankovo i Vođinci, iako to ne znači da proces demografskog starenja nije u zamjetnoj mjeri zahvatio i njihovo stanovništvo.

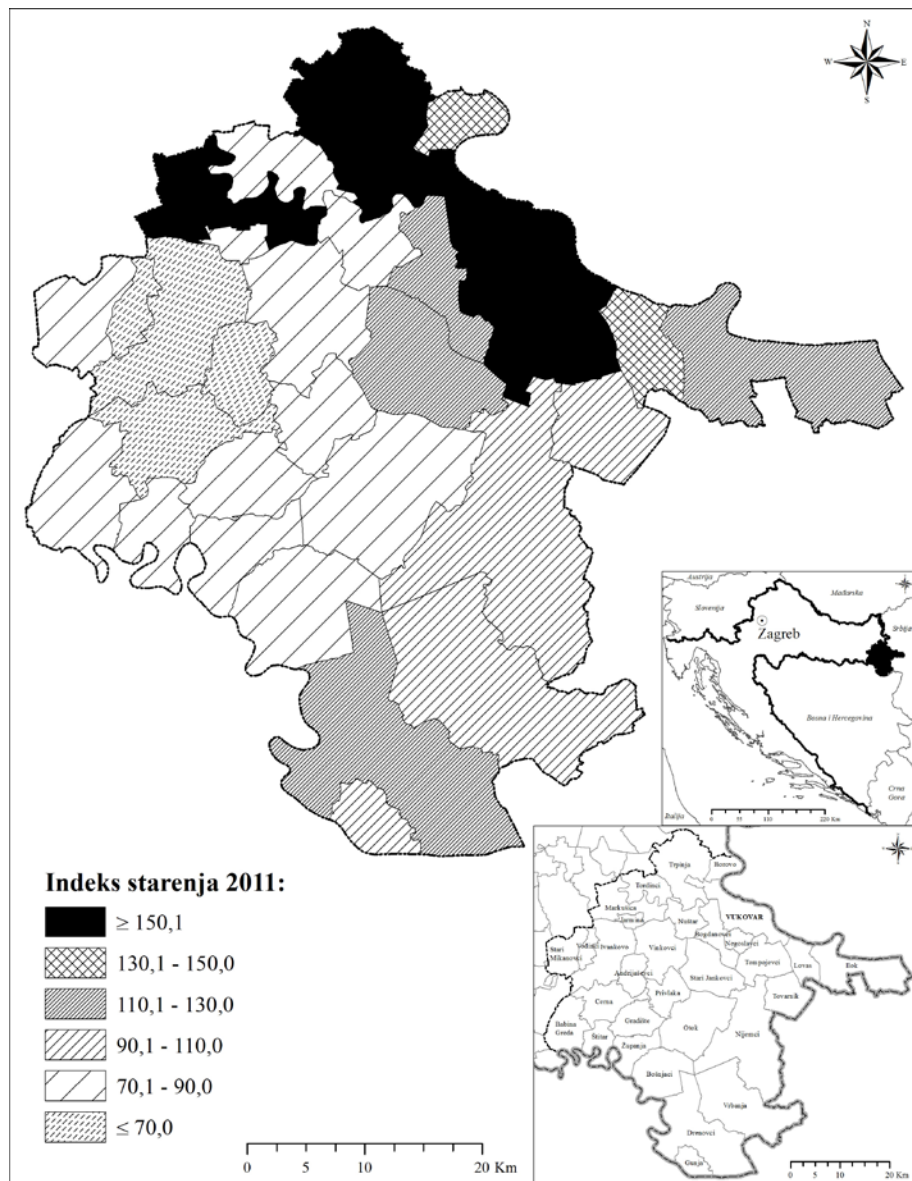
Tablica 8.

Odabrani indikatori biološkog sastava stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2001. i 2011. po općinama i gradovima

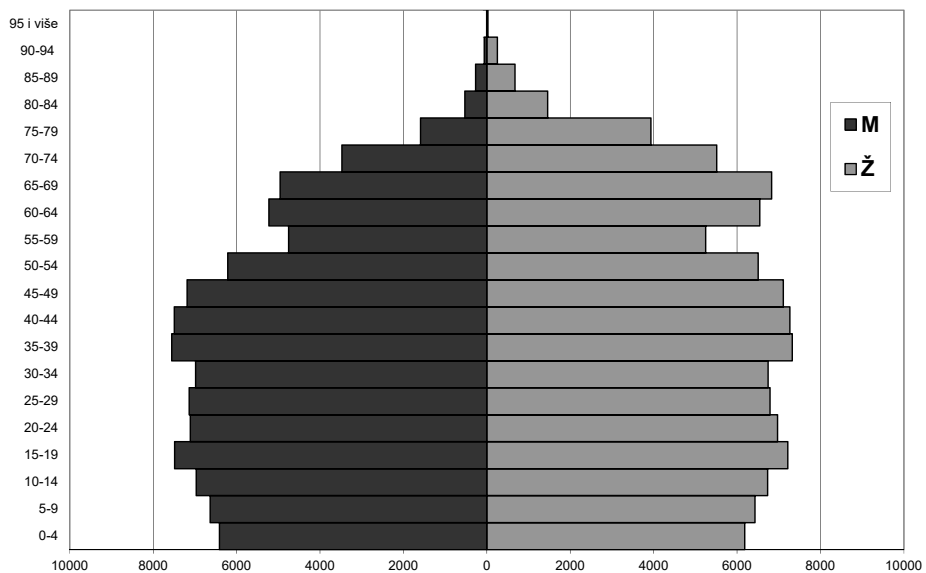
Grad/Općina	2001.				2011.			
	Koef. feminiteta	Koef. starosti	Prosječna starost	Indeks starenja	Koef. feminiteta	Koef. starosti	Prosječna starost	Indeks starenja
Ilok	110,2	23,0	39,4	91,4	106,1	27,0	42,9	124,9
Otok	104,1	19,7	35,6	62,8	103,4	20,2	38,8	76,3
Vinkovci	109,8	17,8	36,9	66,1	109,3	20,6	39,3	83,6
Vukovar	117,4	22,4	40,5	105,6	117,3	28,0	43,8	151,5
Županja	104,2	15,8	35,8	56,9	104,9	20,9	39,7	86,2
Andrijaševci	105,6	16,4	34,5	51,4	107,2	17,0	36,8	59,5
Babina Greda	104,6	20,1	36,3	66,3	100,7	20,5	38,3	74,1
Bogdanovci	104,8	23,5	39,1	89,3	107,8	25,5	42,5	121,7
Borovo	112,4	19,8	39,7	91,7	111,5	25,1	42,6	132,0
Bošnjaci	102,0	20,5	37,2	73,9	101,6	21,7	39,6	87,7
Cerna	99,6	17,3	35,0	55,6	98,8	18,8	37,5	66,1
Drenovci	105,5	22,8	38,3	87,5	99,6	26,5	42,1	111,6
Gradište	99,6	20,2	37,2	72,6	102,0	23,3	39,7	87,8
Gunja	107,8	19,9	37,2	73,7	111,6	24,5	41,7	108,3
Ivankovo	103,4	16,5	34,1	50,1	103,0	17,3	36,8	59,3
Jarmina	98,6	15,9	34,5	51,2	103,6	19,4	37,9	70,6
Lovas	111,7	28,6	41,8	123,3	110,8	27,6	44,4	146,3
Markušica	116,8	28,0	42,0	128,7	112,0	28,1	44,6	155,1
Negoslavci	115,0	24,5	41,3	104,1	117,4	26,0	43,6	155,1
Nijemci	101,9	23,8	38,9	91,4	99,5	25,5	41,5	106,9
Nuštar	105,5	18,9	36,0	63,1	103,3	20,4	39,1	80,5
Privlaka	104,1	20,0	36,8	70,7	100,5	22,0	39,9	86,9
Stari Jankovci	105,0	24,1	39,2	95,3	104,3	25,7	41,7	113,6
Stari Mikanovci	103,1	20,8	37,3	74,0	101,5	21,6	39,6	85,5
Štitar	98,9	16,8	35,0	57,0	93,5	20,6	38,2	75,4
Tompojevci	113,8	28,5	42,3	127,6	112,6	30,0	45,4	167,5
Tordinci	109,8	20,7	37,2	72,9	105,0	21,2	39,1	83,9
Tovarnik	102,5	20,5	37,2	70,2	101,7	21,3	40,2	90,2
Trpinja	111,2	24,4	41,1	112,4	105,5	27,6	44,4	154,1
Vođinci	105,1	15,9	33,7	46,8	103,3	16,9	35,8	55,6
Vrbanja	103,6	23,2	38,2	87,5	105,0	25,5	41,4	104,1
VSŽ – ukupno	107,9	20,3	37,8	76,5	107,1	23,0	40,6	98,3

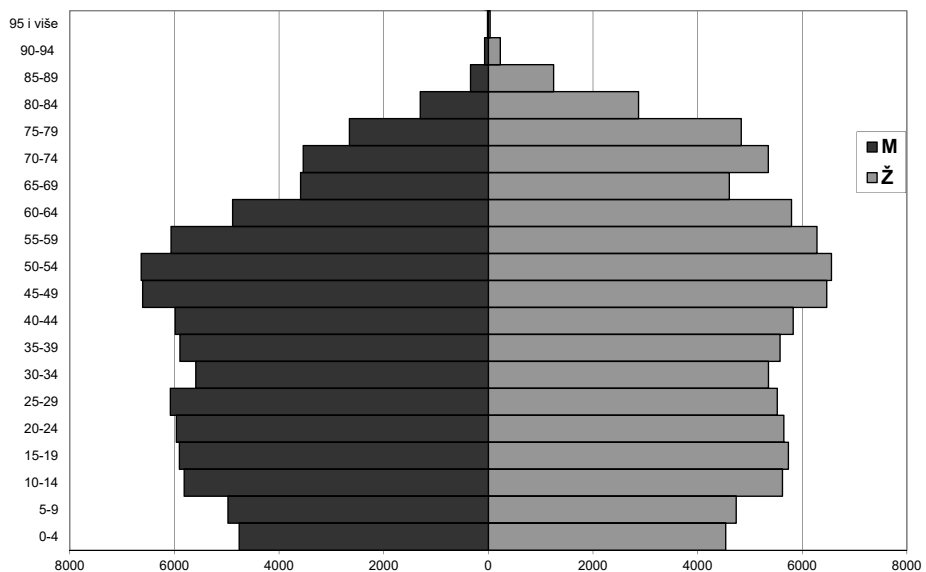
Slika 7. Indeks starenja stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2001.

Slika 8. Indeks starenja stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2011.

Slika 9. Piramida starosti stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2001. godine

Slika 10. Piramida starosti stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 2011. godine

Ekonomska aktivnost stanovništva

Premda ekonomska aktivnost stanovništva ne ovisi samo o demografskim procesima, indikativno je da se, prema rezultatima popisa, između 2001. i 2011. broj aktivnog stanovništva (zaposleni + nezaposleni koji traže posao) smanjio sa 82.798 na 65.320 osoba ili za 21,1%, pa je opća stopa ekonomske aktivnosti (relativan udio aktivnih u ukupnom stanovništvu) smanjena sa 40,4% na 36,4% ili za 4 postotna boda. Ujedno, broj umirovljenika u Vukovarsko-srijemskoj županiji smanjen je sa 48.287 na 43.441 osobu ili za 10,0%, no njihov je relativan udio u ukupnom stanovništvu Županije povećan sa 23,6% na 24,2% ili za 0,6 postotnih bodova.¹¹

Opća je ocjena da je u Vukovarsko-srijemskoj županiji ekonomska aktivnost stanovništva kao demografska kategorija u padu (tablica 9). Samo općine Babina Greda i Cerna bilježe blag porast opće stope ekonomske aktivnosti – Babina Greda sa 36,3% na 37,3%, a Cerna sa 35,5% na 35,6%. U ostalim je ustrojbenim sastavnicama Županije opća stopa ekonomske aktivnosti smanjena, u nekima i izrazito, primjerice: u Općini Borovo opća stopa ekonomske aktivnosti smanjena je za 10,7 postotnih bodova, u Općini Drenovci za 7,2 postotna boda, u Općini Gunja za 7 postotnih bodova, u Općini Jarmina za 12,5 postotnih bodova, u Općini Markušica za – najviše – 15,9 postotnih bodova, u Općini Negoslavci za 14,1 postotni bod, u Općini Nijemci za 8,8 postotnih bodova, u Općini Tordinci za 8,1 postotni bod te u Općini Trpinja za 9,6 postotnih bodova. Raspon opće stope ekonomske aktivnosti kreće se od najmanjih 29,3% u Općini Nijemci do najviših 40,4% u Gradu Vinkovcima. Uz Grad Vinkovce, samo u Gradu Županji te općinama: Bogdanovci, Bošnjaci, Štitar i Tovarnik, opća stopa ekonomske aktivnosti viša je od županijskoga prosjeka za 2011. godinu.

S obzirom na uznapredovali proces demografskog starenja može se očekivati da će se broj i udio ekonomski aktivnog stanovništva i dalje postupno smanjivati jer će jačati odljev stanovništva iz radno sposobne i radno aktivne dobi, a zbog niskog nataliteta i brojnog iseljavanja smanjivat će se priljev stanovništva u mlađu radno sposobnu i radno aktivnu dob. Dakako, pod uvjetom da se demografski trendovi nastave nepromijenjenim intenzitetom i negativnim smjerom. S druge strane, zbog depopulacijskih

¹¹ Prema podacima Hrvatskoga zavoda za mirovinsko osiguranje, sa stanjem od 30. lipnja 2015., u Vukovarsko-srijemskoj županiji živi ukupno 43.258 korisnika mirovina, od kojih 36.311 ili 83,9% prema Zakonu o mirovinskom osiguranju, 713 ili 1,6% prema Zakonu o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih službenih osoba, 6082 ili 14,1% prema Zakonu o pravima hrvatskih branitelja i članova njihovih obitelji te 152 korisnika ili 0,4% prema Ugovoru između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o suradnji na području prava stradalnika rata u Bosni i Hercegovini. Prema: Statističke informacije Hrvatskoga zavoda za mirovinsko osiguranje, godina XIII., broj 2/2015., srpanj 2015.

Tablica 9.

Struktura stanovništva Vukovarsko-srijemske županije prema ekonomskoj aktivnosti 2001. i 2011. po gradovima i općinama

Grad/Općina	Ekonomski aktivno stanovništvo		Ekonomski neaktivno stanovništvo		Opća stopa ekonomske aktivnosti	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Ilok	3428	2444	4923	3285	41,1	36,1
Vinkovci	15074	14280	20838	14704	42,0	40,4
Vukovar	12975	10039	18695	13765	41,0	36,3
Županja	6993	4795	9390	5221	42,7	39,7
Otok	2773	2119	4982	3036	35,8	33,4
Andrijaševci	1564	1481	2685	1756	36,8	36,3
Babina Greda	1546	1331	2716	1525	36,3	37,3
Bogdanovci	1030	773	1336	895	43,5	39,4
Borovo	2512	1832	2848	2477	46,9	36,2
Bošnjaci	1814	1445	2839	1784	39,0	37,0
Cerna	1770	1635	3220	2045	35,5	35,6
Drenovci	3108	1795	4316	2517	41,9	34,7
Gradište	1331	985	2051	1249	39,4	35,5
Gunja	2050	1259	2983	1903	40,7	33,7
Ivankovo	3286	2822	5390	3523	37,9	35,2
Jarmina	1200	815	1427	1161	45,7	33,2
Lovas	619	428	960	621	39,2	35,3
Markušica	1400	766	1653	1460	45,9	30,0
Negoslavci	685	477	781	814	46,7	32,6
Nijemci	2285	1380	3713	2511	38,1	29,3
Nuštar	2154	2039	3708	2664	36,8	35,2
Privlaka	1404	1046	2372	1357	37,2	35,4
Stari Jankovci	2012	1441	3204	2229	38,6	32,7
Stari Mikanovci	1328	1010	2059	1379	39,2	34,2
Štitar	*	778	*	951	*	36,5
Tompojevci	739	511	1260	862	37,0	32,7
Tordinci	949	693	1302	947	42,2	34,1
Tovarnik	1264	1037	2071	1266	37,9	37,4
Trpinja	2766	1849	3700	3009	42,8	33,2
Vođinci	839	694	1274	848	39,7	35,3
Vrbanja	1900	1321	3274	1929	36,7	33,5

* Podatci iskazani u Gradu Županji.

karakteristika kontingent ekonomski neaktivnog stanovništva, među njima i umirovljenička populacija, nužno ne mora povećavati obujam, ali će sigurno rasti njihovo relativno značenje u ekonomskoj strukturi stanovništva Vukovarsko-srijemske županije što neće ići u prilog njezinom društveno-gospodarskom razvoju.

Projekcije stanovništva

Prije nekoliko su godina znanstvenici s Katedre za demografiju Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu primjenom kohortno-komponentne metode izradili četiri varijante projekcije stanovništva Vukovarsko-srijemske županije za razdoblje 2001.–2051. prema kriteriju prisutnog stanovništva ili stanovništva “u zemlji”.¹² Sve četiri varijante (dvije varijante s višim i nižim fertilitetom i dvije koje uključuju opciju migracija) predviđaju do sredine 21. stoljeća daljnje smanjenje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije; prema prvoj i najnepovoljnijoj varijanti sa 189.615 na 148.178 ili za 21,9%, prema drugoj varijanti sa 189.615 na 161.730 ili za 14,7%, prema trećoj varijanti sa 189.615 na 172.485 ili za 9,0% te prema četvrtoj i najpovoljnijoj varijanti sa 189.615 na 186.882 stanovnika ili za 1,4%.

Svaka projekcija stanovništva, naročito za mala demografska područja i u duljem vremenskom rasponu, vrlo je nesigurna jer je izloženost čak i manjim promjenama fertiliteta i mortaliteta, a naročito migracija, vrlo velika, a ona se može značajno odraziti na ukupan demografski razvoj i projicirane pokazatelje. Tako su već rezultati popisa 2011. na određeni način neodrživim pokazali sve varijante navedene projekcije jer je popisom utvrđeni broj stanovnika (179.521) značajno manji od projiciranog za tu godinu (prva varijanta – 185.079; druga varijanta – 186.926; treća varijanta – 187.633; četvrta varijanta – 189.491).

Primjena drugih matematičkih metoda projekcije, također, ne će dati zadovoljavajuće rezultate, jer su demografske promjene unatrag dva desetljeća u velikoj mjeri bile izazvane nedemografskim čimbenicima (rat i ratne posljedice) ili promjenama u metodologiji popisa, pa indikatori međupopisnih promjena ne odražavaju uobičajene nego poremećene odnose u dinamici i demografskim strukturama. Ipak, za potrebe ovoga rada izradili smo kratkoročnu projekciju (do 2021.) promjene broja stanovnika (stanovništvo “u zemlji”) Vukovarsko-srijemske županije i to s pomoću dviju metoda: metode linearnog trenda na temelju indikatora međupopisne dinamike u razdoblju 1971.–2011. i metode linearne ekstrapolacije na temelju indikatora međupopisne dinamike u razdoblju 1991.–2011. godine. **Metodom linearnog trenda projicirani broj**

¹² Projekcija stanovništva Vukovarsko-srijemske županije do 2051., Katedra za demografiju, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, interna dokumentacija.

stanovnika Vukovarsko-srijemske županije za 2021. iznosi 177.440 stanovnika (1,2% manje u odnosu na popis 2011.). **Metodom linearne ekstrapolacije projicirani broj stanovnika Županije za 2021. iznosi 162.488** (9,5% manje u odnosu na popis 2011.).

Imajući u vidu sve nepovoljniju biološku strukturu stanovništva, nastavak prirodne depopulacije te brojnu emigraciju, vjerodostojnom se čini pretpostavka da će se ukupna depopulacija Vukovarsko-srijemske županije nastaviti i u narednim godinama, moguće i nešto jačim intenzitetom. Za sada nema realnih osnova za predviđanje promjene smjera demografske dinamike, osobito bioreprodukcije, koja će i dalje biti opadajuća, tj. umiranje će i dalje biti jače od rađanja što će ubrzavati demografsko starenje. Najveća nepoznanica su buduća migracijska kretanja jer će ovisiti kako o demografskim činiteljima tako i o gospodarskom razvoju. Ako se gospodarska kriza nastavi i/ili produbi, to će pojačati iseljeničke struje. Ako dođe do barem blagog gospodarskog oporavka, iseljavanje bi moglo biti manje, a useljeničke struje nešto brojnije. No, teško je i u tom smislu u skorijoj budućnosti očekivati potpunu promjenu migracijskog obrasca.

U svakom slučaju, bitna pretpostavka za usporavanje negativnih trendova i poboljšanje demografskog stanja u Vukovarsko-srijemskoj županiji jest žurna i dugoročna provedba sustavnih, cjelovitih i pozitivnih mjera populacijske (prije svega pronatalitetne), obiteljske, migracijske i gospodarske politike, pri čemu je uz državnu razinu osobito važan i angažman lokalne zajednice kako na županijskoj tako i na gradskoj/općinskoj razini.

Umjesto zaključka

Provedena analiza osnovnih indikatora demografske dinamike i struktura Vukovarsko-srijemske županije nedvojbeno upozorava da je demografsko stanje više nego zabrinjavajuće i da sve više postaje destabilizacijski čimbenik njezinoga društveno-gospodarskog razvoja.

Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije nalazi se u depopulaciji, i to u sva tri njezina parcijalna oblika – prirodnoj, emigracijskoj i ukupnoj; to znači – pojednostavljeno rečeno – da Vukovarsko-srijemska županija gubi svoje stanovništvo prirodnim (većim umiranjem od rađanja) i mehaničkim putem (brojnijim iseljavanjem od doseljavanja). Depopulacijski procesi u perspektivi će utjecati na jačanje debalansa u biološkom sastavu stanovništva te produbiti proces starenja, najvažniji činitelj budućih demografskih promjena, jer demografsko starenje izravno i dugoročno determinira bioreprodukcijske potencijale Županije kao i broj i strukturu radno sposobnog i radno aktivnog stanovništva (radne snage).

Uvidom u rang upravno-teritorijalnih sastavnica prema tri pokazatelja: indeksu promjene broja stanovnika “u zemlji” između 2001. i 2011., prosječnoj vrijednosti vitalnog indeksa za razdoblje 2001.–2014. te indeksu starenja prema popisu iz 2011., moguće je uočiti da se na jednom – koliko-toliko pozitivnom – polu demografskog stanja nalaze općine: Andrijaševci, Cerna, Ivanka, Jarmina, Nuštar, Štitar i – napose – Općina Vođinci, dok se na drugom – krajnje negativnom – polu nalaze općine: Lovas, Markušica, Trpinja i – napose – Općina Tompojevci, koja ima najlošija demografska obilježja u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Prema indeksu demografskih resursa Vukovarsko-srijemska županija 2001. i 2011. pripada tipu D – *slabi demografski resursi* s obilježjem “donekle dobra demografska obilježja i potencijali, uglavnom niska razina obrazovanosti” (Matušić i Pejnović, 2015: 132).

Literatura

- AKRAP, Anđelko (2014.), “Promjena broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija 1961.–2011.”, u PULJIZ, Vlado, TICA, Josip i VIDEOVIĆ, Davorko (ur.), *Migracije i razvoj Hrvatske. Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju*, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 25–71.
- KLEMPIC-BOGADI, Sanja i LAJIĆ, Ivan (2014.), “Suвременa migracijska obilježja statističkih jedinica Republike Hrvatske”, *Migracijske i etničke teme*, 30 (3), 437–477.
- MATIŠIĆ, Mislav i PEJNOVIĆ, Dane (2015.), “Uzroci i posljedice zaostajanja Istočne Hrvatske u regionalnom razvoju Hrvatske”, *Hrvatski geografski glasnik*, 77 (2), 101–140.
- MRĐEN, Snježana (2014.), “Glavne odrednice ukupnog kretanja stanovništva Hrvatske 1991.–2001. i 2001.–2011.”, u AKRAP, Anđelko, ČIPIN, Ivan i STRMOTA, Marin (ur.), *Demografija u Hrvatskoj*, Ekonomski fakultet, Zagreb, 407–426.
- POLJANEC BORIĆ, Saša (2008.), “Razvoj Vukovarsko-srijemske županije u svjetlu socioekonomske tipologije endogenog razvitka u Hrvatskoj”, *Društvena istraživanja*, 17 (1–2), 3–26.
- ŠUNDALIĆ, Antun i BARKOVIĆ, Ivan (2008.), “Razvojne perspektive Vukovarsko-srijemske županije u uvjetima oskudnosti socijalnog kapitala”, *Društvena istraživanja*, 17 (1–2), 77–99.
- WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (1993.), *Stanovništvo Vukovara i vukovarskog kraja*, Biblioteka Posebna izdanja, Globus, Zagreb.
- WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (1999.), *Stanovništvo i razvoj*, MaTe, Zagreb.
- WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica i AKRAP, Anđelko (2008.), “Razvoj Vukovarsko-srijemske županije s posebnim osvrtom na ekonomsku strukturu od 1971. do 2001.”, *Društvena istraživanja*, 17 (1–2), 51–75.
- ŽIVIĆ, Dražen (2006.), *Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije (odrednice i obilježja demografskih promjena od sredine 19. do početka 21. stoljeća)*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Ogranak Matice hrvatske Vukovar, Zagreb, Vukovar.
- ŽIVIĆ, Dražen (2009a), “Demografski resursi kao čimbenik nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske”, u SMERIĆ, Tomislav i SABOL, Gabrijela (ur.), *Sigurnost i obrana Republike Hrvatske u euroatlantskom kontekstu*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 207–226.
- ŽIVIĆ, Dražen (2009b), “Starenje stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj županiji”, *Vukovarski zbornik*, br. 4, 131–148.

- ŽIVIĆ, Dražen (2012.), "Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije – procesi, trendovi i perspektive", u ŽIVIĆ, Dražen (ur.), *Vukovarsko-srijemska županija. Prostor, ljudi, identitet*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Vukovarsko-srijemska županija, Zagreb – Vukovar, 27-54.
- ŽIVIĆ, Dražen (2015.), "Mehaničko kretanje stanovništva Vukovarsko-srijemske županije", *Vukovarski zbornik*, br. 10, 94-104.